

Krzysztof Bobrowski
Instytut Psychiatrii i Neurologii w Warszawie

RAPORT
Z VII EDYCJI BADAŃ ANKIETOWYCH
ROZPOWSZECHNIENIA UŻYWANIA SUBSTANCJI PSYCHOAKTYWNYCH
ORAZ INNYCH ZACHOWAŃ RYZYKOWNYCH, A TAKŻE
ZABURZEŃ ZDROWIA PSYCHICZNEGO WŚRÓD MŁODZIEŻY IŁAWSKIEJ
2022

Warszawa, sierpień 2023 r.

Raport opracowano na podstawie umowy zawartej pomiędzy Gminą Miejską Iława
a Instytutem Psychiatrii i Neurologii w Warszawie (nr 262/OPPUIPR/2023).
Badania ankietowe przeprowadzono w szkołach w grudniu 2022 roku,
dzięki zaangażowaniu kierownictwa oraz zespołu pracowników
Ośrodka Psychoedukacji Profilaktyki Uzależnień i Pomocy Rodzinie w Iławie.

Spis treści

1.	WSTĘP	3
2.	METODA	5
2.1.	Procedura badań	5
2.2.	Badane grupy	5
2.3.	Narzędzia i wskaźniki	7
2.3.1.	Pochodzenie pytań	7
2.3.2.	Wskaźniki	8
2.4.	Analizy statystyczne	13
3.	WYNIKI.....	14
3.1.	Używanie nikotyny	14
3.2.	Alkohol	15
3.2.1.	Rozpowszechnienie picia alkoholu	15
3.2.2.	Dostępność alkoholu	21
3.3.	Używanie środków narkotyzujących.....	22
3.4.	Nowe substancje psychoaktywne (NSP)	24
3.5.	Dostępność środków narkotyzujących	25
3.6.	Używanie leków uspokajających lub nasennych.....	27
3.7.	Inne zachowania ryzykowne i problemy młodzieży.....	27
3.7.1.	Przemoc	27
3.7.2.	Wykroczenia	30
3.7.3.	Hazard	32
3.7.4.	Problemy behawioralne	34
3.7.5.	Problemy internalizacyjne	35
3.7.6.	Problemy suicydalne	37
3.8.	Czynniki ryzyka i chroniące	38
4.	Podsumowanie wyników i wnioski	38
5.	Piśmiennictwo	43

1. WSTĘP

Badania ławskie prowadzone są od ponad 20 lat [1 – 7] w celu monitorowania rozpowszechnienia używania substancji psychoaktywnych, innych zachowań ryzykownych oraz problemów dotyczących zdrowia psychicznego wśród uczniów z klas pierwszych i trzecich gimnazjów, którym, po reformie systemu edukacji i likwidacji gimnazjów, odpowiadają obecnie klasy siódme szkół podstawowych (7 SP) oraz pierwsze szkół ponadpodstawowych (1 SPP). Niniejszy raport prezentuje wyniki ostatniej, siódmej edycji badań z grudnia 2022 roku, na tle danych z wcześniejszych edycji badań ławskich.

Dotychczasowe wyniki z okresu lat 2014 – 2018 wskazują na stabilizację rozpowszechnienia używania substancji psychoaktywnych i leków wśród uczniów w Ławie [6]. Zidentyfikowano w tym zakresie kilka istotnych statystycznie zmian, ale ograniczonych tylko do podgrup dziewcząt lub tylko chłopców. I tak, wśród młodszych chłopców zwiększyło się rozpowszechnienie palenia papierosów (kilka razy lub więcej w ostatnim roku) oraz spadła popularność picia wódki (ostatnie 30 dni). Wśród starszych dziewcząt odnotowano istotne ograniczenie picia wina w okresie 30 dni przed badaniem.

W zakresie innych problemów behawioralnych analizowano wskaźniki dotyczące przemocy, wykroczeń oraz hazardu. W okresie lat 2014-2018, w klasach starszych odnotowano istotne ograniczenie sprawstwa przemocy, a w szczególności częstej przemocy w szkole. Natomiast w klasach młodszych sprawstwo przemocy pozostawało na stabilnym poziomie, za to wzrosły istotnie odsetki ofiar przemocy szkolnej i uporczywego nękania przez rówieśników za pomocą środków elektronicznych. Ponadto, w obu poziomach klas istotnie wzrosło rozpowszechnienie wykroczeń, w tym szczególnie drobnych kradzieży.

Wskaźniki hazardu w młodszych klasach były na stabilnym poziomie, natomiast w klasach starszych odnotowano istotne wzrosty rozpowszechnienia udziału w zakładach bukmacherskich, grach na pieniądze oraz w innych, nie opisanych w ankiecie formach hazardu.

Opisywane w tym raporcie badania ławskie z 2022 roku prowadzone były pod koniec pandemii Sars-CoV-2. Niewątpliwie pandemia i związane z nią zagrożenia, ograniczenia i frustracje dotyczyły młodzieży i mogły mieć znaczenie dla używania substancji psychoaktywnych, innych zachowań ryzykownych oraz samopoczucia psychicznego młodzieży (8). Są to okoliczności istotne dla interpretacji zarówno skali rozpowszechnienia różnych problemów w populacji uczniów, jak i dla oceny zmian w czasie stosowanych wskaźników. Ponadto, na wyniki opisywanych badań znaczący wpływ mogły mieć dwie reformy systemu edukacji: objęcie obowiązkiem szkolnym 6-latków (początek reformy 2014 r., odwołana od 2016 r.) oraz likwidacja gimnazjów i powrót do 8-klasowej szkoły podstawowej (od 2017 r.). Można więc przypuszczać, że reformy te zmieniły strukturę badanych klas. Zamiast dość jednolitych wiekowo klas, znacząca ich część może obejmować także uczniów rocznikowo młodszych, a klasy z tego samego poziomu mogą się różnić ze względu na dominujący rocznik uczniów. Na przykład, już w badaniach z 2018 roku obserwowaliśmy początki fali „sześciolatków”. Klasy 7 SP obejmowały 20% uczniów 12-letnich i 75% uczniów 13-letnich, a klasy 3 gimnazjalne: 6,5% 14-latków i 89% 15-latków.

Według badań mokotowskich prowadzonych w Warszawie, wskaźnik dużego ryzyka depresji wśród 15-latków zwiększał się wraz czasem, osiągając w grudniu 2020 r. ok. 18% (9-10). Jak wiadomo nastroje depresyjne czy utrzymujące się przez wiele dni złe samopoczucie psychiczne może powodować myśli i próby samobójcze. Dlatego poszerzono w 2022 roku ankietę do badań ławskich o dwa pytania na ten temat.

Zasadniczymi celami badań ławskich było oszacowanie rozpowszechnienia w populacji młodzieży:

1. używania substancji psychoaktywnych oraz występowania innych zachowań ryzykownych: przemocy, wykroczeń, hazardu, nadmiernego korzystania z gier czy komputera,
2. określenie aktualnych trendów w zakresie ryzykownych zachowań oraz problemów emocjonalnych,
3. oszacowanie rozpowszechnienia występowania myśli i prób samobójczych.

2. METODA

2.1. Procedura badań

Badania realizowane w grudniu 2022 roku, tak jak w poprzednich edycjach, miały charakter ankietowy, prowadzone były metodą audytoryjną w klasach szkolnych, w sposób zapewniający zachowanie anonimowości poszczególnym uczniom, klasom i szkołom. Funkcję ankieterów pełnili, specjalnie przeszkoleni do przeprowadzenia badań, pracownicy Ośrodka Psychoedukacji, Profilaktyki Uzależnień i Pomocy Rodzinie w Ławie. Udział uczniów w badaniach był dobrowolny. Rodzice uczniów otrzymali specjalnie przygotowaną informację, opisującą cele i zakres badania. Zapewniono im także możliwość zapoznania się (na osobiste życzenie) z treścią ankiety. W wypadku sprzeciwu wobec udziału dziecka w badaniach rodzice proszeni byli o przesłanie do szkoły podpisanego oświadczenia, którego blankiet dostarczono rodzicom wraz informacją o badaniach.

Organizacją badań w szkołach kierował Pełnomocnik Burmistrza ds. Rodziny, Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Uzależnień i jednocześnie kierownik Ośrodka Psychoedukacji, Profilaktyki Uzależnień i Pomocy Rodzinie. Osobą odpowiedzialną merytorycznie za przygotowania do badań, kształt ankiety, szkolenie ankieterów i prawidłowy przebieg badań był autor niniejszego raportu.

Badania przebiegły bez większych zakłóceń. Ankieterzy na ogół nie odnotowywali żadnych okoliczności, które mogłyby wpływać na rzetelność uzyskiwanych danych.

2.2. Badane grupy

Badania obejmowały całą populację uczniów z klas siódmych szkół podstawowych oraz klas pierwszych szkół ponadpodstawowych. Było to 7 klas SP (n=149) oraz 28 klas SPP (n=864). Odnotowano brak zgody na udział w badaniach ze strony 31 rodziców oraz 28 uczniów. Ponadto część uczniów była nieuchwytna w trakcie zasadniczych badań. W związku z tym ankieterzy ponownie odwiedzali szkoły, w celu uzupełnienia badań. Przyjęto, że jeśli absencja przekraczała 15% stanu klasy (pominąwszy uczniów stale nieobecnych,

głównie tych objętych nauczaniem indywidualnym oraz uczniów wyłączonych z badań z powodu braku zgody) ankieter, za pośrednictwem personelu szkoły, umawiał się na przeprowadzenie badań z nieobecnymi wcześniej uczniami.

W sumie uzyskano wypełnione ankiety od 845 uczniów, w tym 131 uczniów z klas 7 SP i 714 z klas 1 SPP. Wśród uzyskanych ankiet 21 zostało ocenione jako niewiarygodne. Brano pod uwagę jednoczesny brak danych dotyczących płci i wieku lub współwystępowanie co najmniej 2 z 5 kryteriów:

- ♣ znaczące braki danych (wiele pytań z brakami lub pozostawione bez odpowiedzi całe strony ankiety);
- ♣ komentarze, wulgaryzmy lub inne wpisy świadczące o niepoważnym traktowaniu badania;
- ♣ odpowiedzi na pytania o picie alkoholu i używanie środków narkotyzujących wskazujące na maksymalne natężenie intoksykacji;
- ♣ nietypowy sposób wypełniania ankiety – np. we „wzorki”;
- ♣ sprzeczności w odpowiedziach na różne pytania ankiety o podobnym zakresie przedmiotowym.

W efekcie analizowano dane od 824 uczniów, w tym 128 z klas młodszych oraz 696 z klas starszych.

Stanowiło to odpowiednio 86% i 81% docelowej populacji (tabela 1).

W 2022 roku odsetek chłopców wyniósł 47% wśród młodszych i 50% wśród starszych uczniów, podobne wartości odnotowano cztery lata wcześniej, odpowiednio 48 % i 46% (nieznacznie mniej, niż poprzednio). Ośmioro uczniów nie oznaczyło w ankiecie swojej płci (poprzednio, w 2018 roku, liczba ta wyniosła 7). Uczniowie starsi (prawdopodobnie drugorocznicy) stanowili około 6% badanej grupy i był to odsetek podobny, jak w 2018 roku (4%). Bardzo natomiast wzrósł, w porównaniu z poprzednią edycją, odsetek uczniów młodszych rocznikiem niż przeciętnie w klasie. Wśród klas trzecich odsetek ten wzrósł z 6,5% do 41%, a grupie młodszych uczniów – z 20% do 59%. Zmiany te są konsekwencją tzw. „reformy sześciolatków” i wcześniejszego rozpoczynania edukacji szkolnej przez znaczącą część dzieci. Reforma ta została wycofana, ale fala uczniów, którzy rozpoczęli edukację w wieku 6 lat, dotarła do badanych przez nas klas.

Ponadto, warto zwrócić uwagę na inne zmiany w badanych populacjach. We wszystkich poprzednich edycjach badań mieliśmy zbliżone liczebności populacji uczniów z klas młodszych i starszych. Dla przykładu, w badaniach z 2018 roku liczebności te były identyczne w klasach młodszych (n=317) jak i starszych (n=317). Tymczasem w 2022 roku ta równowaga została zachwiana: klasy młodsze liczyły 149 uczniów, a starsze 864.

W okresie od 2001 do 2014 roku badania iławskie prowadzono w klasach pierwszych i trzecich gimnazjów. Kolejna reforma w oświacie zlikwidowała gimnazja, przywracając ośmioklasowe szkoły podstawowe. Dlatego badania w 2022 roku prowadzono w klasach siódmych szkół podstawowych oraz w klasach pierwszych szkół ponadpodstawowych.

Tabela 1
Liczebności grup osób badanych w kolejnych edycjach badań

		Rok badania i poziom klas													
		2001 ¹		2005		2010		2012		2014		2018		2022	
		I ³	III	I	III	I	III	I	III	I	III	7 SP	III	7 SP	1 PP
Liczba klas	W populacji	21	23	19	18	12	15	14	12	12	15	14	12	7	28
	W próbie	21	21	19	18	12	15	14	12	12	15	14	12	7	28
	W populacji²	556	585	502	481	337	376	357	319	343	361	317	317	149	864
Liczba uczniów	Oddane ankiety	465	510	455	428	295	323	327	300	298	313	294	292	131	714
	Wiarygodne ankiety	460	503	452	426	293	322	321	294	296	307	293	281	128	696
	Wykonanie próby (%)	83%	86%	90%	89%	87%	86%	90%	92%	86%	85%	92%	89%	86%	81%
	Oznaczona płeć (n) – chłopcy (%)	447 52%	492 52%	442 48%	410 42%	292 51%	318 49%	319 48%	291 50%	295 47%	305 45%	293 48%	274 46%	127 47%	689 50%
	Oznaczony wiek (n) młodszy (%) starszy (%)	451 0,7% 10%	493 3,2% 2,8%	445 0,7% 6,3%	414 1,0% 6,2%	293 0% 3,8	321 0,9% 3,8%	319 0,9% 2,2%	282 0% 4,1%	293 0% 3,1%	305 2,5% 7,0%	292 20% 4,1%	278 6,5% 4,3%	128 59% 6,3%	691 41% 6,1%

¹ w 2001 r. badano jeszcze grupę uczniów klas II ze szkół ponadgimnazjalnych starego typu; dane na ten temat pominięto.

² dane z dzienników lekcyjnych zebrane przez ankietatorów

³ cyfry rzymskie oznaczają poziom klas gimnazjalnych, arabskie – inne: 7 SP – szkoła podstawowa; 1 PP – szkoła ponadpodstawowa

2.3. Narzędzia i wskaźniki

2.3.1. Pochodzenie pytań ankietowych

Pierwszą część ankiety wykorzystywanej w badaniach iławskich stanowi kwestionariusz używany w tzw. badaniach mokotowskich [11 – 15]. W jego skład wchodzi dwie bardzo krótkie, jednostronicowe ankiety:

- "NAN" dotycząca kontaktów młodzieży ze środkami psychoaktywnymi oraz
- "PIWO-WINO- WÓDKA", która jest poświęcona charakterystyce ostatniego przypadku picia alkoholu.

Źródła pozostałych pytań ankietowych:

- pytanie dotyczące używania nowych substancji psychoaktywnych, tzw. „dopalaczy” - opracowanie własne na podstawie pytań stosowanych przez CBOS [16];
- pytania o częstość upijania się w ostatnim miesiącu (wskaźnik subiektywny) oraz łatwość zakupu alkoholu i narkotyków (marihuany lub haszyszu) - zaczerpnięto z kwestionariusza ESPAD [17],
- pytanie o używanie tytoniu w innej formie niż tradycyjne papierosy – opracowanie własne,
- inne zachowania ryzykowne młodzieży – pytania opracowano na podstawie kanadyjskich badań zdrowia nastolatków „Ontario Study” [18-19] oraz badań nad agresją elektroniczną J. Pyżalskiego [20],
- pytania o różne formy uprawiania hazardu oraz o doświadczanie kłopotów z powodu hazardu, gier lub nadmiernego korzystania z komputera – opracowanie własne,
- pytania dotyczące problemów w zakresie zdrowia psychicznego: duże ryzyko depresji identyfikowano za pomocą skróconej skali CES-D Radloffa [21], a inne problemy emocjonalne za pomocą pytania z HRQOL- 4, Centers for Disease Control and Prevention's [22]
- do ankiety w 2022 roku włączono dwa pytania: o myśli samobójcze - opracowanie na podstawie „Ontario Study” [23] i próby samobójcze – oprac. własne, K. Ostaszewski [24].
- czynniki ryzyka/ chroniące wobec zachowań ryzykownych: więź ze szkołą, radzenie sobie z nauką oraz wsparcie ze strony rodziców - z kwestionariusza „Ty i zdrowie” [25]; pytania o codzienną, indywidualną aktywność w czasie wolnym – opracowanie własne,

2.3.2. Wskaźniki

W odpowiedzi na pytania ankietowe badani z reguły wybierali jedną z kilku możliwych kategorii odpowiedzi, określających częstość (lub intensywność) określonych zachowań.

Picie alkoholu. Odpowiedzi na pytania z kwestionariusza "PIWO-WINO- WÓDKA" pozwalały na analizę szeregu wskaźników *picia alkoholu*, np. *w całym życiu, ostatnim roku* a także na analizę popularności poszczególnych rodzajów napojów alkoholowych: piwa, wina i wódki. Miarą częstego picia alkoholu było *picie w ciągu 30 dni poprzedzających badanie*. Jest to jedna z podstawowych miar rozpowszechnienia picia alkoholu wśród młodzieży.

Wykorzystano dwa wskaźniki mówiące o *upijaniu się*: „*subiektywny*” i „*obiektywny*”. Wskaźnik *subiektywny* mówił o upiciu się według własnej oceny badanych i powstał na podstawie pytania: „Ile razy (jeśli w ogóle) zdarzyło Ci się upić napojem alkoholowym w ciągu ostatnich 30 dni?”. Wskaźnikiem *obiektywnym* *upijania się* („*binge drinking*”) było wypicie w ciągu 30 dni poprzedzających badanie, przy jednej okazji, takiej ilości alkoholu, która szacunkowo, w przeliczeniu daje stężenie alkoholu we krwi $BAC \geq 0,8\%$ [26]. Ilość wypitego alkoholu przy jednej okazji, relacjonowana przez badanych, musiała przekroczyć wyliczony, wg wzoru E. Widmarka [27-31], odpowiedni próg: dla starszych chłopców - 60 ml czystego alkoholu, a dla starszych dziewcząt i młodszej wiekowo grupy - 40 ml [5].

Używanie środków narkotyzujących. Głównym wskaźnikiem w tym obszarze było deklarowane przez badanych używanie bądź nieużywanie środków narkotyzujących w ciągu ostatniego roku. Miarą częstego używania tych środków było sięganie po nie kilkanaście razy lub więcej w ciągu ostatniego roku.

Używanie dopalaczy. Dychotomiczny wskaźnik powstał na podstawie pytania: „*Dopalacze*” lub „*smarty*” to *substancje działające na psychikę, sprzedawane w specjalnych sklepach lub przez Internet. Czy w ciągu ostatnich 12 MIESIĘCY używałeś/aś „dopalaczy”?*

Używanie leków uspokajających i nasennych. Dychotomiczny wskaźnik obejmował używanie (bądź nie) tych substancji przynajmniej raz w ciągu ostatniego roku.

Palenie papierosów. Odpowiedzi uczniów na pytanie: „Czy palisz papierosy?” były podstawą do skonstruowania wskaźników: pierwszy określał, czy badani *w ogóle* palili papierosy, drugi – pozwalał na

identyfikowanie grupy osób *palących papierosy codziennie*. Analogiczne pytanie dotyczyło używania tytoniu lub nikotyny w innej formie, np. tabaka, fajka, tzw. e-papierosy lub IQOS. Dało to możliwość oszacowania, jaka część młodzieży w ogóle używała nikotyny w jakikolwiek formie oraz czy miało to miejsce codziennie.

Przemoc. *Sprawstwo przemocy wobec innych* na terenie szkoły obejmowało występowanie, w ciągu roku poprzedzającego badanie, regularnego udziału w przemocy fizycznej lub psychicznej wobec innych (1 x na tydzień lub częściej). Ta ostatnia definiowana była w ankiecie następująco: „przemoc psychiczna ma miejsce wtedy, gdy jedna lub więcej osób dokucza, obraża lub niepokoi celowo słabszą osobę”.

Udział w cyber-przemocy badano w odniesieniu do zjawiska określanego jako „*uporczywe nękanie*” (ang. *stalking*), definiowanego jako uporczywe, złośliwe nękanie mogące wywołać poczucie zagrożenia.

Dychotomiczny wskaźnik powstał na podstawie pytania: *”Czy zdarzyło Ci się samemu lub w grupie przez dłuższy czas, regularnie nękać kolegę/koleżankę korzystając z Internetu lub telefonów komórkowych, w taki sposób, że trudno mu było się obronić? W obu powyższych obszarach pytano nie tylko o bycie sprawcą przemocy, ale także o bycie jej ofiarą. Badanych pytano także o celowe *uderzenie lub uszkodzenie kogoś* w okresie ostatniego roku (odpowiedzi: „tak” lub „nie”).*

Wykroczenia – analizowano występowanie (bądź nie) pięciu zachowań w ostatnim roku: branie samochodu na przejażdżkę bez zgody właściciela, niszczenie (celowo) czyjejś własności, handel narkotykami, drobne kradzieże, ucieczki z domu.

Hazard – korzystanie w ostatnim roku z co najmniej jednej z form hazardu: automaty, LOTTO lub inne loterie, zakłady bukmacherskie, gra na pieniądze, udział w konkursach opłacany telefonicznie, inne formy.

Problemy z powodu hazardu, gier lub korzystania z komputera – pytania na ten temat obejmowały okres 12 miesięcy w przypadku hazardu oraz 30 dni – w przypadku pytań o problemy z powodu zajmowania się grami lub korzystania z komputera. Odpowiedzi - tak/ nie, konstrukcja pytań była analogiczna, oto przykład: *„W ciągu w ostatnich 30 dni, czy ZAJMOWANIE SIĘ GRAMI było przyczyną jakichkolwiek Twoich kłopotów, jak na*

przykład brak czasu na ważne sprawy, sprzeczki w domu, problemy w szkole, problemy z odrabianiem na czas prac domowych, rozdrażnienie, zły nastrój, itp.?”

Problemy internalizacyjne (emocjonalne)

Duże ryzyko depresji. Symptomy depresji identyfikowano przy pomocy skróconej skali CES – D [24]. Zawiera ona cztery pytania o objawy smutku, poczucia osamotnienia, przygnębienia i płaczu w ciągu ostatnich 7 dni poprzedzających badanie. Przyjęto, że odpowiedzi „często” lub „cały czas” na wszystkie cztery pytania skali, wskazują na duże ryzyko depresji.

Negatywna ocena własnego zdrowia psychicznego. Pytanie ankietowe dotyczyło samooceny zdrowia psychicznego: „Jeśli chodzi o Twoje zdrowie psychiczne, a w tym stres, przygnębienie i problemy emocjonalne, w ciągu ilu dni, w ostatnich 30 DNIACH, Twoje zdrowie psychiczne nie było dobre?”. Wskaźnikiem był odsetek osób potwierdzających utrzymywanie się złego samopoczucia psychicznego przez co najmniej 14 dni w ostatnim miesiącu.

Analizowano także szereg wskaźników złożonych:

- ⤴ *Sprawstwo przemocy* – obejmowało wystąpienie jakiegokolwiek spośród analizowanych w badaniach form przemocy;
- ⤴ *Wykroczenia ogółem* – obejmowały wystąpienie jakiegokolwiek formy spośród pięciu rodzajów analizowanych wykroczeń;
- ⤴ *Inne problemy behawioralne* – dotyczyły potwierdzenia przez badanych doświadczania problemów z powodu gier, hazardu bądź korzystania z komputera;
- ⤴ *Problemy internalizacyjne* – wskaźnik obejmował: występowanie dużego ryzyka depresji lub negatywnej oceny własnego samopoczucia psychicznego.

W 2022 roku dołączono do ankiety pytania dotyczące tendencji suicydalnych. Jedno dotyczyło doświadczania myśli samobójczych w ostatnim roku, z kategoriami odpowiedzi: „nie zdarzyło się”, „raz lub dwa razy”, „czasami” oraz „często”. Drugie pytanie dotyczyło prób samobójczych podjętych kiedykolwiek w życiu, odpowiedzi: „nie”, „jeden raz”, „dwa razy” „trzy lub więcej razy”. Z powodów natury etycznej,

poruszania w ankiecie tematu, który dotyka bardzo trudnych chwil w życiu młodego człowieka i głębokich uczuć, w ankiecie pod powyższymi pytaniami, zamieszczono informację:

„W przypadku jakiegokolwiek odpowiedzi „TAK”, nawet tylko na jedno z powyższych dwu pytań, jeśli potrzebujesz pomocy, możesz zadzwonić do Ośrodka Psychoedukacji w Iławie, tel. (89) 649-92-00 pon.- pt. 8.00-16.00 lub skorzystać z telefonu zaufania dla dzieci i młodzieży 116 111 / e-mail: <https://116111.pl/napisz/> albo - Telefon Zaufania Rzecznika Praw Dziecka: 800 12 12 12 /czat: <https://czat.brpd.gov.pl/> Te dwa telefony czynne są bez przerwy, całą dobę, przez 7 dni w tygodniu.

Ponadto, terapeuci Ośrodka Psychoedukacji zostali uprzedzeni o możliwości zgłaszania się po pomoc młodzieży, w związku z badaniami iławskimi. Zorganizowano także możliwość ewentualnych konsultacji ze specjalistą, psychiatrą dziecięcym.

Czynniki związane z występowaniem zachowań ryzykownych i innych problemów. Główną miarą dostępności substancji psychoaktywnych (a jednocześnie wskaźnikiem negatywnych wpływów rówieśniczych) było uczestniczenie w ciągu ostatniego roku w spotkaniach towarzyskich, w czasie których pito alkohol, używano środków narkotyzujących [11-12]. W zakresie dostępności analizowano także odpowiedzi na dwa pytania zaczerpnięte z kwestionariusza ESPAD [17, 32]:

1/ „Na ile łatwo mógłbyś kupić alkohol..., gdybyś tego chciał?” z pięcioma kategoriami odpowiedzi od „bardzo łatwo” do „bardzo trudno”,

2/ „W których miejscach z niżej podanych mógłbyś łatwo kupić marihuanę lub haszysz...?”

Na podstawie powyższych pytań skonstruowano dwa dychotomiczne wskaźniki, z których jeden mówił o łatwej możliwości zakupu alkoholu w ocenie badanych, a drugi – marihuany (znajomość przynajmniej jednego miejsca, gdzie można dokonać zakupu).

Wsparcie i kontrola rodzicielska. Skala opisująca wsparcie rodzicielskie składała się z 4 pytań dotyczących: oceny bliskości z rodziną, częstości okazywania przez rodziców zainteresowania odczuciami i poglądami dziecka, częstości podejmowania rozmów z mamą i ojcem w sprawie własnych problemów oraz kontroli spędzania wolnego czasu. Zakres wartości skali od 0 do 12 pkt, alpha Cronbacha = 0,778.

Więź ze szkołą. Skalę więzi ze szkołą tworzyło siedem pytań opisujących poczucie więzi ze szkołą i rówieśnikami ze szkoły, poczucie bezpieczeństwa w szkole, spostrzegane wsparcie ze strony nauczycieli i wychowawcy oraz ocenę, na ile interesujące są zajęcia szkolne. Zakres wartości skali od 0 do 21 pkt., alpha Cronbacha = 0,761.

Wskaźniki codziennej aktywności w czasie wolnym. Wszystkie wskaźniki były dychotomiczne z punktem odcięcia wg mediany:

- gry (1 godzina lub więcej dziennie vs. mniej niż 1 godzina dziennie)
- e-kontakty (telefony, maile, czat, portale społecznościowe, itp., 3 godziny lub więcej dziennie)
- oglądanie filmów/ programów w TV, DVD lub Internecie (1 godzina lub więcej dziennie)
- przeglądanie Internetu, ściąganie filmów, muzyki, itp. (1 godzina lub więcej dziennie)
- odrabianie lekcji (1 godzina lub więcej dziennie)
- spędzanie czasu poza domem, na podwórku, osiedlu lub „na mieście” (3 godziny dziennie)

Pozostałe wskaźniki

- ⤴ *wyniki w nauce* - wskaźnikiem dobrych osiągnięć szkolnych była subiektywna ocena badanych, że radzą sobie z nauką lepiej, niż średnio inni koledzy z klasy;
- ⤴ zmienne demograficzne: *płeć i poziom klasy.*

2.4. Analizy statystyczne

Wskaźniki procentowe obliczano osobno dla dwu poziomów klas, odnosząc liczbę osób udzielających określonej odpowiedzi (np. potwierdzających używanie narkotyków) do całkowitej liczebności badanej grupy (lub podgrupy) osób badanych. W celu porównania wartości wskaźników ze względu na rok badania (porównania z poprzednią edycją badań) oraz płeć stosowano proste testy *Chi-kwadrat* (2 x 2). Do obliczeń statystycznych wykorzystano programy: SPSS v.15.0 oraz SPSS IBM v. 29.

3. WYNIKI

3.1. Używanie nikotyny

Pomiędzy dwiema ostatnimi edycjami badań, w 2018 i 2022 roku, wskaźniki opisujące palenie papierosów nie uległy istotnym statystycznie zmianom, zarówno w klasach młodszych jak i starszych. Nie stwierdzono także istotnych różnic w wartościach wskaźników pomiędzy dziewczętami a chłopcami.

W badaniach z 2022 roku odsetki używających tytoniu w jakiegokolwiek formie, w ostatnim roku, wyniosły 18,8% wśród młodszych klas oraz 35,6% wśród starszych (tabela 2). Natomiast używający tytoniu codziennie stanowili w podgrupach wiekowych odpowiednio 1,6% i 13,4% (tabela 3).

Jeśli chodzi o trendy długoterminowe, to po okresowych fluktuacjach, wzrostach i spadkach, poziom większości wskaźników używania tytoniu w 2022 roku jest bardzo zbliżony do poziomu z 2001 roku.

Tabela 2

Palący papierosy (w nawiasach podano odsetki używających tytoniu/ nikotyny w jakiegokolwiek formie- od 2018 r.)

	Palenie papierosów... (lub używanie tytoniu w innej formie)						
	przynajmniej kilka razy w ostatnim roku						
Klasy 7 SP	2001	2005	2010	2012	2014	2018 *	2022
Chłopcy	25,8	15,9 ^b	19,5	11,8	3,6 ^{f b}	12,1 ^c (15,6)	10,0 (5,0)
Dziewczęta	20,1	10,1 ^b	25,2 ^a	9,6 ^a	9,6	9,2 (13,8)	16,4 (22,4)
Razem	23,4	13,3 ^a	22,5 ^a	10,6 ^a	6,8	10,6 (14,7)	13,3 (18,8)
Klasy 1 SPP							
Chłopcy	31,9	15,5 ^{f a}	30,6 ^{f b}	20,5 ^{d a}	23,9	24 (43,2)	20,7 (35,3)
Dziewczęta	35,7	26,3 ^c	44,7 ^a	42,1	28,1 ^b	28,9 (38,3)	25,7 (36,1)
Razem	34,1	21,8 ^a	37,3 ^a	31,0	26,4	26,3 (40,2)	23,1 (35,6)

a – $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f- $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

*- do 2014 roku pytano młodzież jedynie „Czy palisz papierosy?”; w 2018 roku dodano pytanie o używanie tytoniu lub nikotyny w innej formie, np. tabaka, fajka, e-papierosy lub IQOS.

Tabela 3
Codzienne palenie papierosów (codzienne używanie tytoniu/ nikotyny w jakiegokolwiek formie)

	Palenie papierosów... (lub używanie tytoniu w innej formie)						
	codziennie						
Klasy 7 SP	2001	2005	2010	2012	2014	2018 *	2022
Chłopcy	6,4	4,2	2,0	2,6	0	2,1 (2,8)	1,7 (1,7)
Dziewczęta	4,2	1,3 ^c	2,1	1,2	1,9	1,3 (2,0)	0,0 (1,5)
Razem	5,7	2,7 ^c	2,0	1,9	1	1,7 (2,4)	0,8 (1,6)
Klasy 1 SPP							
Chłopcy	16,7	5,7 ^a	14,0 ^c	11,0	9,4	10,4 (14,4)	11,1 (15,2)
Dziewczęta	14,0	8,9	16,1 ^c	13,1	13,2	7,4 (8,1)	7,5 (11,6)
Razem	15,7	8,0 ^a	14,9 ^b	11,9	11,7	8,9 (11,0)	9,3 (13,4)

a – $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);
d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach). * - do 2014 roku pytano młodzież jedynie „Czy palisz papierosy?”; w 2018 roku dodano pytanie o używanie tytoniu lub nikotyny w innej formie, np. tabaka, fajka, e-papierosy lub IQOS.

3.2. Alkohol

3.2.1. Rozpowszechnienie picia alkoholu

W opisywanej tu edycji badań z grudnia 2022 roku nie stwierdzono statystycznie istotnych różnic pomiędzy grupami dziewcząt i chłopców w wartościach jakiegokolwiek wskaźnika rozpowszechnienia picia alkoholu (tabele 4 – 11). Prawidłowość ta dotyczyła zarówno młodszych jak i starszych klas.

W klasach 7 SP, pomiędzy 2018 a 2022 rokiem, wartości większości wskaźników dotyczących picia alkoholu nie zmieniły się znacząco i w 2022 wynosiły:

- Pijący jakiegokolwiek alkohol w całym życiu – 40%
- Pijący alkohol w ostatnich 12 miesiącach – 20%
- Pijący alkohol w ostatnich 30 dniach – 3,9%, a w tym:
 - pijący piwo – 1,6% (istotny **spadek** z 6,1% w 2018 r.; $p \leq 0,05$)
 - pijący wino – 2,3%
 - pijący wódkę – 0,8%
- Upijający się w ostatnich 30 dniach:
 - wskaźnik subiektywny – 3,9%
 - wskaźnik obiektywny – 1,6%

Warto podkreślić, że w młodszych klasach zdecydowanie dominują abstynenci: 60% uczniów stwierdziło, że nigdy w życiu nie pili alkoholu, a w okresie 12 miesięcy poprzedzających badanie nie piło alkoholu aż 80%. Można ocenić, jako bardzo niski, odsetek uczniów pijących alkohol w ostatnich 30 dniach przed badaniem: 3,9% oznacza, że dotyczyło to jedynie pięciu uczniów z całej badanej grupy, liczącej 128 osób.

W klasach 1 SPP, pomiędzy 2018 a 2022 rokiem, wartości większości wskaźników opisujących rozpowszechnienie picia alkoholu obniżyły się znacząco i w 2022 wynosiły:

- Pijący alkohol w życiu – 60% (istotny **spadek** z 75% w 2018 r.; $p \leq 0,001$)
- Pijący alkohol w ostatnich 12 m. – 52% (istotny **spadek** z 69% w 2018 r.; $p \leq 0,001$)
- Pijący alkohol w ostat. 30 d. – 26% (istotny **spadek** z 37% w 2018 r.; $p \leq 0,001$), a w tym:
 - pijący piwo – 20% (istotny **spadek** z 29% w 2018 r.; $p \leq 0,01$)
 - pijący wino – 7,2% (istotny **spadek** z 15,3% w 2018 r.; $p \leq 0,001$)
 - pijący wódkę – 17% (słabo zaznaczony spadek z 22,4%)
- Upijający się w ostatnich 30 dniach:
 - wskaźnik subiektywny – 17% (słabo zaznaczony spadek z 22,1%)
 - wskaźnik obiektywny – 16,5% (słabo zaznaczony spadek z 18,5%)

Jeśli przyjmiemy definicję abstynencji jako niepicie napojów alkoholowych w okresie 12 miesięcy poprzedzających badanie [33:7], to w klasach 1 SPP abstynenci stanowili blisko 50% badanej grupy.

Oczywiście warte podkreślenia są spadki wartości wszystkich wskaźników opisujących

rozpowszechnienie picia alkoholu, w tym istotne statystycznie spadki w przypadku pięciu wskaźników i trzy spadki nominalne, ale nieistotne statystycznie.

Tabela 4
Pijący alkohol kiedykolwiek w życiu

	Odsetki uczniów, którzy pili alkohol...						
	kiedykolwiek w życiu						
Klasy 7 SP	2001	2005	2010	2012	2014	2018	2022
Chłopcy	72,1	65,0 ^d	57,7	46,7 ^c	33,1 ^c	33,3	41,7
Dziewczęta	64,0	50,4 ^b	57,3	37,7 ^a	39,1	36,2	37,3
Razem	68,7	56,9 ^a	57,7	41,7 ^a	36,1	34,8	39,8
Klasy 1 SPP							
Chłopcy	91,4 ^f	85,1 ^c	81,5	86,3	77,5	77,6	57,7 ^a
Dziewczęta	84,7	88,1	83,9	86,9	74,3 ^b	73,2	62,1 ^c
Razem	88,3	86,9	82,9	86,1	75,9 ^b	75,1	59,6 ^a

a – $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f- $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

Tabela 5
Pijący alkohol w okresie 12 miesięcy poprzedzających badanie

	Odsetki uczniów, którzy pili alkohol...						
	w okresie 12 miesięcy poprzedzających badanie						
Klasy 7 SP	2001	2005	2010	2012	2014	2018	2022
Chłopcy	60,1	45,8 ^b	43,0	32,2 ^c	23,7	21,3	15
Dziewczęta	52,3	37,7 ^b	41,3	25,7 ^b	26,3	27,6	25,4
Razem	56,7	41,4 ^a	42,3	28,7 ^a	25	24,6	20,3
Klasy 1 SPP							
Chłopcy	85,2 ^e	77,0 ^c	75,2	74,0	72,5	72	49,9 ^a
Dziewczęta	74,5	73,7	79,5	82,1	65,9 ^a	67,1	54,9 ^c
Razem	80,3	75,4	77,6	77,6	69,1 ^c	69,4	52,2 ^a

a – $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f- $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

Tabela 6
Pijący alkohol w okresie 30 dni poprzedzających badanie

	Odsetki uczniów, którzy pili alkohol...						
	w okresie 30 dni poprzedzających badanie						
Klasy 7 SP	2001	2005	2010	2012	2014	2018	2022
Chłopcy	27,9 ^e	21,5 ^f	18,8	11,8	10,8	7,8	5
Dziewczęta	17,3	14,0	26,6 ^b	9,6 ^a	10,3	10,5	3
Razem	22,6	17,7	22,5	10,6 ^a	10,5	9,2	3,9
Klasy 1 SPP							
Chłopcy	44,7	50,6 ^f	50,3	45,2 ^f	34,8	37,6	25,4 ^c
Dziewczęta	40,9	34,7	53,4 ^a	57,9	32,3 ^a	36,9	26,9 ^c
Razem	42,9	41,5	52,2 ^b	51	33,6 ^a	36,7	26,1 ^a

a – $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f- $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

Tabela 7
Popularność picia PIWA w okresie 30 dni poprzedzających badanie

	Odsetki uczniów, którzy w okresie 30 dni przed badaniem pili ...						
	PIWO						
Klasy 7 SP	2001	2005	2010	2012	2014	2018	2022
Chłopcy	22,3 ^e	19,2 ^f	14,8	8,6	8,6	4,3	3,3
Dziewczęta	11,7	11,4	23,1 ^b	4,8 ^a	8,3	7,9	0 ^c
Razem	17,0	15,3	18,8	6,5 ^a	8,4	6,1	1,6 ^c
Klasy 1 SPP							
Chłopcy	38,9	47,7 ^d	44,6	39,7 ^f	28,3 ^c	32	19,5 ^b
Dziewczęta	35,3	30,1	46,6 ^a	51,0	27,5 ^a	28,2	20,8
Razem	37,2	37,8	45,7 ^c	45,2	28 ^a	29,2	20,1 ^b

a – $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f- $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

Tabela 8
Popularność picia WINA w okresie 30 dni poprzedzających badanie

	Odsetki uczniów, którzy w okresie 30 dni przed badaniem pili ...						
	WINO						
Klasy 7 SP	2001	2005	2010	2012	2014	2018	2022
Chłopcy	16,3 ^f	9,3 ^c	5,4	3,9	5	4,3	1,7
Dziewczęta	9,8	4,8 ^c	10,5 ^c	4,8 ^c	3,8	1,3	3,0
Razem	13,3	6,9 ^a	7,8	4,4	4,4	2,7	2,3
Klasy 1 SPP							
Chłopcy	17,9	21,3 ^f	17,2	19,2	10,1 ^c	11,2	4,7 ^c
Dziewczęta	20,9	13,1 ^c	21,1 ^c	23,4	10,2 ^b	18,8 ^c	9,5 ^b
Razem	19,9	16,2	18,9	21,1	10,1 ^a	15,3	7,2 ^a

a – $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

Tabela 9
Popularność picia WÓDKI w okresie 30 dni poprzedzających badanie

	Odsetki uczniów, którzy w okresie 30 dni przed badaniem pili ...						
	WÓDKĘ						
Klasy 7 SP	2001	2005	2010	2012	2014	2018	2022
Chłopcy	12,0 ^f	7,5 ^e	6,7	2,0 ^c	4,3	0,7 ^c	0,0
Dziewczęta	5,1	1,8 ^c	7,0 ^b	4,2	5,8	3,9	1,5
Razem	8,5	4,4 ^c	6,8	3,1 ^c	5,1	2,4	0,8
Klasy 1 SPP							
Chłopcy	18,7	21,3	24,2	19,9	18,8	23,2	17,8
Dziewczęta	14,5	16,1	25,5 ^c	28,3	15,6 ^b	22,1	15,9
Razem	16,7	17,8	25,2 ^c	23,8	17,3 ^c	22,4	17,0

a – $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

Tabela 10
Upijający się w ostatnich 30 dniach, według własnej oceny badanych

	Wskaźnik subiektywny						
	upicie się według własnej oceny, ostatnie 30 dni						
Klasy 7 SP	2001	2005	2010	2012	2014	2018	2022
Chłopcy	16,3	14,5	12,8	5,9 ^c	5	6,4	3,3
Dziewczęta	13,1	8,8	14,7	4,2 ^a	5,8	5,9	4,5
Razem	14,3	11,7	13,7	5,0 ^a	5,4	6,1	3,9
Klasy 1 SPP							
Chłopcy	29,2 ^f	27,6	33,8	27,4 ^f	25,4	19,2	14,3
Dziewczęta	20,0	24,6	31,1	37,9	17,4 ^a	24,8	19,4
Razem	25,0	26,3	32,6	32,3	21,2 ^b	22,1	17

a – $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f- $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

Tabela 11
Upijający się w ostatnich 30 dniach, szacowana koncentracja alkoholu we krwi BAC $\geq 0,8$ ‰

	Wskaźnik obiektywny upicia się, ostatnie 30 dni						
	BAC $\geq 0,8$ ‰ , ostatnie 30 dni						
Klasy 7 SP	2001	2005	2010	2012	2014	2018	2022
Chłopcy	16,3 ^f	12,6 ^d	7,4	3,9	2,9	3,5	1,7
Dziewczęta	8,9	3,5 ^c	7,7	3,6	4,5	3,3	1,5
Razem	12,4	7,7 ^c	7,5	3,7 ^c	3,7	3,4	1,6
Klasy 1 SPP							
Chłopcy	26,5	26,4 ^f	31,8	24 ^e	18,8	15,2	14,9
Dziewczęta	21,7	17,4	34,8 ^a	40	19,2 ^a	22,1	18,5
Razem	24,5	20,9	32,9 ^a	31,6	19,2 ^a	18,5	16,5

a – $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f- $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

3.2.2 Dostępność alkoholu

W okresie 2018 – 2022, w młodszych klasach, nie zmieniły się znacząco wskaźniki opisujące dostępność alkoholu. Dopiero szczegółowa analiza uwzględniająca płeć badanych pozwoliła na zidentyfikowanie jednej istotnej zmiany. Wśród chłopców z młodszych klas znacznie (z 30,5% do 15%; $p \leq 0,05$) zmniejszył się odsetek oceniających, że mogliby łatwo kupić alkohol. W całej grupie młodszych klas wskaźnik ten wyniósł w 2022 roku 18,8%, natomiast w ostatnim roku, w towarzystwie młodzieżowym, w którym piło się alkohol, przebywało 30,5% uczniów. Nie stwierdzono istotnych różnic w poziomie wskaźników pomiędzy podgrupami dziewcząt i chłopców. W starszych klasach, znacząco spadły wartości obu wskaźników dostępności. I tak odsetki uczniów twierdzących, że łatwo mogliby kupić alkohol zmniejszyły się z 61,2% do 46,8% ($p \leq 0,001$), a w towarzystwie młodzieżowym, w którym piło się alkohol, w badaniach z 2018 roku było 70,1% uczniów, tymczasem w 2022 roku było to już tylko 61,8% ($p \leq 0,05$; tabele 12 i 13). Należy dodać, że dziewczęta ze starszych klas bardziej licznie uczestniczyły w takich spotkaniach - 66,2%, w porównaniu z chłopcami - 57,7% ($p \leq 0,05$).

Tabela 12
Łatwość zakupu alkoholu

	Dostępność alkoholu						
	Na ile łatwo mógłbyś kupić alkohol? (odpowiedzi: łatwo lub bardzo łatwo)						
Klasy 7 SP	2001	2005	2010	2012	2014	2018	2022
Chłopcy	57,5 ^e	56,5 ^d	45,6 ^c	43,4 ^d	29,5 ^c	30,5	15,0^c
Dziewczęta	43,9	37,3	37,1	26,3 ^c	32,1	25	22,4
Razem	50,4	46,5	41,3	34,6	30,7	27,6	18,8
Klasy 1 SPP							
Chłopcy	67,7	69,0	66,9	65,8	66,7 ^e	69,6 ^f	48,7^a
Dziewczęta	62,1	66,5	58,4	62,8	49,7 ^c	55	45,1^c
Razem	64,8	67,6	62,4	64,3	57,3	61,2	46,8^a

a – $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

Tabela 13

Dostępność alkoholu – uczestniczenie w ostatnim roku w spotkaniach towarzyskich, gdzie pito alkohol

	Dostępność alkoholu						
	Uczestniczenie w ostatnim roku w spotkaniach towarzyskich, podczas których pito alkohol						
Klasy 7 SP	2001	2005	2010	2012	2014	2018	2022
Chłopcy	48,1	49,5 ^e	34,9 ^{e b}	32,2	20,9 ^c	33,3 ^c	26,7
Dziewczęta	45,8	36,8	53,1 ^b	35,3 ^b	25 ^c	32,2	32,8
Razem	46,7	42,7	43,7	33,6 ^c	23 ^b	32,8 ^b	30,5
Klasy 1 SPP							
Chłopcy	78,6	78,7	73,2	76,0	65,9	72	57,7^{bf}
Dziewczęta	74,5	84,3 ^b	78,9	82,1	65,9 ^a	69,1	66,2
Razem	76,9	82,2 ^c	76,1 ^c	78,9	66,1 ^a	70,1	61,8^c

a – $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f- $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

3.3. Używanie środków narkotyzujących

W klasach siódmych SP 3,1% uczniów potwierdziło w ankiecie, że używało środków narkotyzujących w ciągu 2018 roku. Natomiast co najmniej kilkanaście razy w roku takich środków używało 0,7% badanych (tabele 14 i 15). W 2022 te i tak niskie odsetki jeszcze nominalnie zmniejszyły się do 1,6% (dwie osoby) używających w ogóle środków narkotyzujących w ostatnim roku oraz do zera – nikt spośród tej grupy nie używał tych środków kilkanaście lub więcej razy.

W klasach trzecich gimnazjów/ pierwszych klasach SPP, w okresie 2018 – 2022 odnotowano istotne statystycznie spadki wartości obu wskaźników: przynajmniej raz w ostatnim roku używało środków narkotyzujących odpowiednio 15,3% oraz 9,1% ($p \leq 0,01$) w ostatniej edycji badań. Natomiast co najmniej kilkanaście razy używało takich środków 5,3% uczniów w 2018 roku oraz 2% ($p \leq 0,05$) w 2022 roku. Inaczej niż 4 lata wcześniej, w 2022 roku rozpowszechnienie używania środków narkotyzujących (przynajmniej raz w ostatnim roku) było bardzo podobne wśród dziewcząt (8,7%) i

chłopców (9,3%). Warto także zauważyć, że od momentu badań w 2012 roku, kiedy ten wskaźnik rozpowszechnienia osiągnął historyczne maksimum (26,2%), w kolejnych trzech edycjach badań odnotowaliśmy systematyczne spadki aż do wartości 9,1% (historyczne minimum) w 2022 roku.

Tabela 14
Używający jakichkolwiek środków narkotyzujących, ostatni rok

	Używanie środków narkotyzujących w ostatnim roku						
	przynajmniej raz						
Klasy 7 SP	2001	2005	2010	2012	2014	2018	2022
Chłopcy	8,6 ^f	3,3 ^{f c}	5,4	2,6	4,3	3,5	1,7
Dziewczęta	3,7	0,4 ^c	2,8	4,8	1,9	2,6	1,5
Razem	6,5	2,0 ^a	4,1	3,7	3	3,1	1,6
Klasy 1 SPP							
Chłopcy	21,4 ^e	10,9 ^b	25,5 ^a	28,8	24,6	20,8 ^f	9,3 ^a
Dziewczęta	12,3	9,3	20,5 ^b	23,4	18	11,4	8,7
Razem	17,9	10,3 ^a	22,7 ^a	26,2	21,2	15,3	9,1 ^b

a – $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f- $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

Tabela 15
Używający kilkanaście razy lub więcej jakichkolwiek środków narkotyzujących, ostatni rok

	Używanie środków narkotyzujących w ostatnim roku						
	kilkanaście razy i więcej						
Klasy 7 SP	2001	2005	2010	2012	2014	2018	2022
Chłopcy	2,6	1,4	0,0	0,7	0,7	1,4	0,0
Dziewczęta	0,5	0,0	0,0	1,2	0,6	0,0	0,0
Razem	1,7	0,7	0,0	0,9	0,7	0,7	0,0
Klasy 1 SPP							
Chłopcy	5,4	1,1 ^c	10,8 ^{f a}	6,2	7,2	7,2	2,3 ^c
Dziewczęta	4,3	0,8 ^c	5,0 ^c	4,1	3,6	4,0	1,7

Razem	5,4	1,4 ^a	7,8 ^a	5,1	5,2	5,3	2,0 ^c
-------	-----	------------------	------------------	-----	-----	-----	------------------

a - $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

3.4. Nowe substancje psychoaktywne (NSP)

W ankiecie pytano uczniów osobno o używanie nowych substancji psychoaktywnych (NSP), potocznie zwanych „dopalaczami” (tabela 16). Rozpowszechnienie używania NSP w ostatnich czterech latach, w klasach młodszych nie zmieniło się znacząco. W 2022 roku wskaźnik ten wyniósł 1,6% i był identyczny wśród chłopców i dziewcząt. W klasach starszych wskaźnik używania NSP wyniósł 1,9% i nieznacznie się obniżył, w porównaniu z poprzednią edycją badań w 2018 roku (3,6%). Przy tym istotny spadek odnotowano wśród chłopców, z poziomu 5,6% do 1,5% ($p \leq 0,05$).

Tabela 16
Używający dopalaczy, ostatni rok

	Używanie dopalaczy w ostatnim roku				
	Co najmniej raz				
	2010	2012	2014	2018	2022
Klasy 7 SP					
Chłopcy	6,0	0,7	0,7	1,4	1,7
Dziewczęta	4,2	0,6	1,3	2	1,5
Razem	5,1	0,6 ^a	1	1,7	1,6
Klasy 1 SPP					
Chłopcy	17,2	4,8 ^f	5,1	5,6	1,5 ^c
Dziewczęta	11,2	0	5,4 ^b	2	2,3
Razem	14,0	2,4 ^a	5,2	3,6	1,9

a - $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

3.5. Dostępność środków narkotyzujących

W ostatnich czterech latach, w badanych populacjach, nie zmieniła się istotnie dostępność narkotyków, której wskaźnikiem była znajomość miejsc, w których można kupić marihuanę lub haszysz (tabela 17). W 2022 roku znało takie miejsca ok. 15% uczniów z klas siódmych SP i 32% uczniów z klas pierwszych SPP. Nie było w tym zakresie istotnych różnic ze względu na płeć badanych.

W starszej grupie klas uległa istotnej zmianie wartość drugiego wskaźnika dostępności: w spotkaniach z towarzystwem młodzieżowym, w którym używało się środków narkotyzujących, uczestniczyło w 2018 roku 34,2%, a cztery lata później – 24,9% ($p \leq 0,01$; tabela 18). W grupie młodszych klas wskaźnik ten także spadł z poziomu 14% do poziomu 8,6% w 2022 roku, ale zmiana ta nie była istotna statystycznie.

Tabela 17
Dostępność narkotyków – znający miejsca, gdzie można je kupić

	Dostępność narkotyków						
	W których miejscach mógłbyś łatwo kupić marihuanę lub haszysz....? (odpowiedzi: wymieniane różne miejsca)						
Klasy 7 SP	2001	2005	2010	2012	2014	2018	2022
Chłopcy	34,4	27,9 ^e	31,5	30,9 ^f	18,7 ^c	24,8	15,0
Dziewczęta	33,5	17,6 ^a	32,9 ^a	18,6 ^b	23,1	19,7	14,9
Razem	33,5	22,7 ^a	32,1 ^b	24,3 ^c	20,9	22,2	14,8
Klasy 1 SPP							
Chłopcy	57,3	33,9 ^a	43,9	33,6	42	35,2	31,2
Dziewczęta	50,2	32,2 ^a	45,3 ^b	40,7	41,9	39,6	32,4
Razem	54,2	33,3 ^a	44,1 ^b	36,7	42,3	37,4	31,8

a – $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f- $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

Tabela 18

Dostępność narkotyków – uczestniczenie w ostatnim roku w spotkaniach towarzyskich, gdzie używano narkotyków

	Dostępność narkotyków						
	Uczestniczenie w ostatnim roku w spotkaniach towarzyskich, podczas których używano środków narkotyzujących						
Klasy 7 SP	2001	2005	2010	2012	2014	2018	2022
Chłopcy	18,9	9,3 ^b	10,1	13,2	7,9	15,6 ^c	8,3
Dziewczęta	14,0	5,3 ^b	11,9 ^c	12,0	9	12,5	9,0
Razem	16,7	7,3 ^a	10,9	12,5	8,4	14 ^c	8,6
Klasy 1 SPP							
Chłopcy	38,1	25,3 ^b	38,2 ^c	39,0	39,9	37,6	20,7 ^a
Dziewczęta	34,9	25,8 ^c	37,9 ^c	37,2	29,9	32,2	28,9
Razem	37,0	26,3 ^a	37,6 ^a	38,1	34,9	34,2	24,9 ^b

a – $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f- $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

3.6. Używanie leków uspokajających i nasennych

W młodszych klasach rozpowszechnienie używania leków uspokajających i nasennych (ostatni rok, tabela 19) istotnie wzrosło z 7,8% używających w 2018 roku do 15,6% w 2022 roku ($p \leq 0,01$). Natomiast w starszych klasach nie odnotowano ostatnio istotnych zmian w czasie i w 2022 roku wskaźnik ten wyniósł 16,8%. Przy tym utrzymały się znaczące różnice pomiędzy chłopcami (7,9% używających leków) i dziewczętami (25,7%; $p \leq 0,001$).

Tabela 19

Zmiany w rozpowszechnieniu używania leków uspokajających i nasennych

	Używanie leków uspokajających lub nasennych przynajmniej raz w ostatnim roku						
	2001	2005	2010	2012	2014	2018	2022
Klasy 7 SP							
Chłopcy	7,3	8,5	3,4 ^{e c}	2,6 ^f	2,9	7,1	11,7

Dziewczęta	9,8	7,5	12,6	9,0	5,8	8,6	19,4 ^c
Razem	8,3	8,0	7,8	5,9	4,4	7,8	15,6 ^c
Klasy 1 SPP							
Chłopcy	6,2 ^f	5,2	5,7 ^d	6,2 ^f	6,5 ^e	8 ^e	7,9 ^d
Dziewczęta	12,8	10,2	21,7 ^a	13,8	18,0	20,1	25,7
Razem	9,4	8,2	13,7 ^c	9,9	13	15,3	16,8

a - $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

3.7. Inne zachowania ryzykowne i problemy młodzieży, 2010 – 2018

3.7.1. Przemoc

Szerszy zakres zachowań ryzykownych młodzieży iławskiej zaczęto badać dopiero od 2010 roku [4].

Wyniki w tym zakresie dotyczą pięciu pomiarów i okresu 12 lat.

W klasach młodszych, w okresie ostatnich czterech lat, zasadniczo nie zmieniło się istotnie rozpowszechnienie sprawstwa przemocy. Jedyną odnotowaną istotną zmianą to spadek odsetka chłopców, którzy uderzyli kogoś celowo – z 34% do 21,7% ($p \leq 0,001$). W 2022 roku poziom wskaźników był zbliżony w podgrupach dziewcząt i chłopców i dla całej grupy młodszych klas wynosił: uderzenie kogoś celowo (ostatni rok) 21,9%, częsta przemoc w szkole (ostatni rok) 5,5%, e-stalking (w życiu) 21,9% oraz ogółem sprawstwo przemocy - 38,3% (tabele 20-21).

W klasach starszych odnotowano szereg istotnych spadków poziomów wskaźników w okresie czterech lat, 2018-2022. I tak obniżył się odsetek osób, które uderzyły kogoś celowo, z 37,7% do 21,3% ($p \leq 0,001$). Istotne spadki odnotowano nie tylko w całej grupie, ale także w podgrupach dziewcząt i chłopców ($p \leq 0,001$). Zmniejszył się także odsetek osób zaangażowanych w przemoc elektroniczną, z 17,1% do 11,6% ($p \leq 0,05$). Obniżył się, ale tylko wśród chłopców, odsetek sprawców częstej przemocy na terenie szkoły lub w jej pobliżu, z 12% w 2018 roku do 5,5% w 2022 roku. Ogółem ten rodzaj sprawstwa przemocy charakteryzował 3,9% uczniów ze starszych klas. I w końcu znacząco obniżył się poziom sumarycznego wskaźnika sprawstwa

przemocy dla starszych klas, z 45,6% do 27,9%. Istotne spadki odnotowano zarówno w podgrupie dziewcząt, jak i chłopców (wszystkie spadki przy $p \leq 0,001$), przy czym sprawstwo przemocy było bardziej powszechne wśród chłopców niż wśród dziewcząt ($p \leq 0,05$).

Tabela 20
Przemoc w szkole i poza nią

	Sprawcy przemocy									
	Uderzenie lub uszkodzenie kogoś celowo (ostatni rok)					Częsta przemoc w szkole - sprawcy (ostatni rok)				
Klasy 7 SP	2010*	2012	2014	2018	2022	2010	2012	2014	2018	2022
Chłopcy	36,2	28,9 ^e	30,9 ^d	34 ^d	21,7 ^a	12,1	13,2 ^f	7,9	9,9	6,7
Dziewczęta	28,0	15,0 ^b	12,8	15,8	20,9	6,3	5,4	3,8	7,9	4,5
Razem	32,1	21,5 ^b	21,6	24,6	21,9	9,2	9,0	5,7	8,9	5,5
Klasy 1 SPP										
Chłopcy	41,4	34,9 ^f	41,3 ^e	42,4	25,9 ^a	17,8 ^d	10,3	23,9 ^{eb}	12 ^{dc}	5,5 ^c
Dziewczęta	31,7	23,4 ^b	25,7	34,2	16,8 ^a	5,6	6,2	12	2 ^a	2,3
Razem	36,0	29,3	32,6	37,7	21,3 ^a	11,8	8,2	17,3 ^a	6,8 ^a	3,9

a – $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu Chi-kwadrat - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f- $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu Chi-kwadrat - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

Tabela 21
Przemoc w szkole i poza nią, ciąg dalszy

	Sprawcy przemocy									
	e-stalking - sprawcy (w życiu)					Sprawcy przemocy ogółem				
Klasy 7 SP	2010	2012	2014	2018	2022	2010	2012	2014	2018	2022
Chłopcy	8,7 ^f	13,2	10,8	14,9	20,0	41,6	40,1 ^d	37,4 ^e	39	38,3
Dziewczęta	17,5	9,6 ^c	14,7	13,8	23,9	39,2	22,2 ^a	21,8	29,6	37,3
Razem	13,0	11,2	12,8	14,3	21,9	40,3	30,5 ^c	29,4	34,1	38,3
Klasy 1 SPP										
Chłopcy	19,7	14,4	17,4	17,6	11,1	54,8 ^f	43,8 ^c	53,6 ^d	52	32,4 ^{af}
Dziewczęta	19,9	21,4	15	17,4	12,4	41,0	37,9	34,1	40,9	23,7 ^a

Razem	19,9	18,0	16	17,1	11,6 ^c	47,5	41,2	42,7	45,6	27,9 ^a
-------	------	------	----	------	-------------------	------	------	------	------	-------------------

a – $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu Chi-kwadrat - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f- $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu Chi-kwadrat - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

Tabela 22

Przemoc w szkole i poza nią – ofiary przemocy

Ofiary przemocy										
	Częsta przemoc w szkole - ofiary (ostatni rok)					Uporczywe nękanie - ofiary (w życiu)				
Klasy 7 SP	2010	2012	2014	2018	2022	2010	2012	2014	2018	2022
Chłopcy	24,2 ^e	26,3 ^d	12,2 ^b	24,8 ^{fb}	10,0 ^c	10,7 ^e	15,1	13,7	17 ^e	28,3 ^f
Dziewczęta	11,9	9,6	10,3	14,5	7,5	23,8	21,0	18,6	31,6 ^b	46,3 ^c
Razem	18,1	17,4	11,1 ^c	19,5 ^b	8,6 ^b	17,1	18,1	16,2	24,6 ^c	38,3 ^b
Klasy 1 SPP										
Chłopcy	27,4 ^d	19,2	27,5 ^e	20 ^f	9,0 ^b	8,9 ^e	13,0 ^d	12,3 ^e	19,2	15,2 ^d
Dziewczęta	7,5	12,4	15	10,1	9,5	21,1	30,3	21	26,8	34,7
Razem	17,4	15,6	20,5	14,6	9,3 ^c	15,5	21,8 ^c	17,3	22,8	24,9

a – $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu Chi-kwadrat - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f- $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu Chi-kwadrat - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

W okresie 2018 – 2022 znacząco spadły odsetki ofiar częstej przemocy w szkole, z 19,5% do 8,6%

($p \leq 0,01$) w klasach młodszych, a w klasach starszych - z 14,6% do 9,3% ($p \leq 0,05$). Natomiast w przypadku e-stalkingu odsetki ofiar przemocy wzrosły znacząco, z 24,6% do 38,3% ($p \leq 0,01$) wśród uczniów klas młodszych, a w klasach starszych pozostały na zbliżonym poziomie (24,9%), jak w 2018 roku (22,8%).

Warto zwrócić uwagę, że w 2022 roku podobne odsetki chłopców i dziewcząt były ofiarami częstej przemocy w szkole, zarówno z młodszych jak i starszych klas (tabela 22). Z kolei ofiarami e-stalkingu częściej były dziewczęta (46,3%) niż chłopcy z młodszych klas (28,3%, $p \leq 0,05$). Analogiczną prawidłowość obserwujemy wśród uczniów starszych klas (34,7% w stosunku do 15,2%, $p \leq 0,001$).

3.7.2. Wykroczenia

W okresie czterech lat, 2018-2022, wśród uczniów młodszych klas, poziomy wskaźników wykroczeń nie uległy znaczącym zmianom i w badaniach z 2022 wynosiły: branie samochodu na przejażdżkę bez zgody właściciela – 0%, niszczenie (celowo) czyjejs własności – 14,8%, handel narkotykami – 0%, drobne kradzieże – 35,2%, ucieczki z domu – 15,6%. W rozpowszechnieniu powyższych rodzajów wykroczeń nie stwierdzono istotnych różnic ze względu na płeć (tabele 23 i 24). Ogółem jakiegokolwiek wykroczenia charakteryzowały 43% uczniów z klas 7 SP, w tym 33,3% chłopców i 50,7% dziewcząt ($p \leq 0,05$). O tej istotnej różnicy zdecydowały drobne kradzieże oraz ucieczki z domu, nominalnie bardziej rozpowszechnione wśród dziewcząt niż chłopców.

Wśród uczniów klas 1 SPP, w ciągu czterech ostatnich lat, istotnie zmniejszyły się odsetki niszczących celowo czyjąs własność: z 18,5% w 2018 roku do 9,6% w 2022 roku oraz zmniejszył się poziom wskaźnika jakiegokolwiek wykroczeń: z 47,3% do 37,9% ($p \leq 0,01$). W przypadku pozostałych wskaźników nie odnotowano istotnych zmian w czasie. W badaniach z 2022 ich poziom wynosił: branie samochodu na przejażdżkę

Tabela 23
Wykroczenia w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badania

	Poszczególne rodzaje analizowanych wykroczeń														
	Branie samochodu bez zgody właściciela					Wandalizm - niszczenie celowo czyjejs własności					Handel narkotykami				
	2010	2012	2014	2018	2022	2010	2012	2014	2018	2022	2010	2012	2014	2018	2022
Klasy 7 SP															
Chłopcy	2,7	2,0	1,4	5 f	0,0	17,4	15,8	10,1	18,4cf	16,7	2	0,7	0,7	1,4	0,0
Dziewczęta	1,4	0	0,6	0,7	0,0	17,5	8,4c	6,4	8,6	11,9	0,7	1,2	1,3	0,0	0,0
Razem	2,0	0,9	1	2,7	0,0	17,4	11,8c	8,4	13,3	14,8	1,4	0,9	1	0,7	0,0
Klasy 1 SPP															
Chłopcy	11,5d	8,9	2,9c	5,6f	3,2	29,9d	19,2c	18,8	20,8	13,4c	6,4	8,2	6,5	4,8	2,9
Dziewczęta	1,2	0,7	2,4	0,7	1,4	10,6	17,2	15	16,8	8,1b	4,3	3,4	3	2	1,4
Razem	6,2	4,8	2,6	2,8	2,3	19,9	18	16,6	18,5	9,6 b	5,3	5,8	4,6	3,2	2,3

a – $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu Chi-kwadrat - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);
d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu Chi-kwadrat - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

bez zgody właściciela – 2,3%, handel narkotykami – 2,3%, drobne kradzieże – 29%, ucieczki z domu – 12,5%.

Zidentyfikowano tylko jedną znaczącą różnicę ze względu na płeć: ucieczki z domu dotyczyły większego odsetka dziewcząt (15,3%) niż chłopców (9,6%, $p \leq 0,05$).

Tabela 24
Wykroczenia w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badania, ciąg dalszy

Klasy 7 SP	Poszczególne rodzaje analizowanych wykroczeń														
	Drobne kradzieże					Ucieczki z domu					Wykroczenia ogółem				
	2010	2012	2014	2018	2022	2010	2012	2014	2018	2022	2010	2012	2014	2018	2022
Chłopcy	24,2	25,7	21,6	35,5 c	28,3	14,1	7,2c	5,8	11,3	11,7	34,9	31,6	28,8	44,7b	33,3 f
Dziewczęta	20,3	22,8	17,9	29,6 c	40,3	14,0	10,2	10,3	13,8	19,4	36,4	30,5	23,1	38,8b	50,7
Razem	22,2	24,0	19,6	32,4 a	35,2	14,3	8,7c	8,1	12,6	15,6	35,8	30,8	26	41,6a	43,0
Klasy 1 SPP															
Chłopcy	36,3	26,7f	25,4	35,2	31,2	14,0	9,6	8,7	14,4	9,6 f	54,8e	43,2	41,3	50,4	39,7c
Dziewczęta	24,2	17,9	21,6	34,9 b	27,2	18,0	13,1	14,4	14,8	15,3	37,9	34,5	34,1	45,6c	36,7
Razem	29,8	22,1c	23,1	34,9 b	29,0	15,8	11,2	12,1	14,2	12,5	45,7	38,4	37,5	47,3c	37,9 b

a - $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu Chi-kwadrat - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu Chi-kwadrat - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

3.7.3. Hazard

W okresie lat 2018 – 2022, wśród uczniów klas 7 SP, rozpowszechnienie wszystkich analizowanych form hazardu uległo nominalnie ograniczeniu, jednak z reguły nie były to zmiany duże, istotne w sensie statystycznym. W 2022 roku wskaźniki były następujące: automaty - 8,6%, LOTTO lub inne loterie – 17,2%, zakłady bukmacherskie – 3,1%, gra na pieniądze – 7%, udział w konkursach opłacany telefonicznie 1,6%, inne formy hazardu – 2,3% (w tym wypadku istotna zmiana w stosunku do 2018 roku – 7,8% ($p \leq 0,05$)). Ogółem w młodszych klasach hazard w jakiegokolwiek formie był udziałem 28,1% badanych uczniów (tabele 25-27).

Zidentyfikowano dwie istotne różnice ze względu na płeć. Wśród chłopców zdecydowanie obniżył się w czasie wskaźnik rozpowszechnienia innych form hazardu: z 12,8% do 1,7% ($p \leq 0,05$). Z kolei zakłady bukmacherskie były udziałem 6,7% chłopców, a nie zajmowały się nimi dziewczęta (0%, $p \leq 0,05$).

W klasach 1 SPP nie zmieniły się znacząco w ostatnich czterech latach odsetki uczniów angażujących się w zakłady bukmacherskie (12,5% w 2022 r.) oraz formy hazardu określone jako „inne” (7,8%).

Rozpowszechnienie czterech pozostałych, analizowanych form hazardu, uległo istotnemu ograniczeniu:

automaty – spadek z 15,3% do 9,5% ($p \leq 0,05$), LOTTO lub inne loterie – 28,8% do 16,5% ($p \leq 0,001$), gra na pieniądze – 19,2% do 8,6% ($p \leq 0,001$), udział w konkursach opłacany telefonicznie – 6,8% do 2,7% ($p \leq 0,01$).

Obniżył się także poziom ogólnego wskaźnika zajmowania się hazardem – z 45,2% do 33,9% ($p \leq 0,001$). W

zakresie poziomu większości wskaźników nie stwierdzono znaczących różnic ze względu na płeć. Ale w dwu

przypadkach różnice były istotne statystycznie. Wśród chłopców bardziej powszechne były zakłady

bukmacherskie (20,1% do 4,9%, $p \leq 0,001$) oraz formy hazardu określone jako „inne” (13,1% do 2,3%, $p \leq 0,001$).

Tabela 25
Różne formy hazardu w okresie 12 miesięcy poprzedzających badanie.

Klasy	Hazard (w ostatnim roku)														
	Automaty do gier hazardowych					LOTTO lub inne loterie					Zakłady bukmacherskie				
	2010	2012	2014	2018	2022	2010	2012	2014	2018	2022	2010	2012	2014	2018	2022
Klasy 7 SP															
Chłopcy	21,5 ^d	13,8 ^d	10,8	16,3 ^e	11,7	47,7	33,6 ^c	23,7	27	20,0	6,7 ^e	4,6 ^e	10,1 ^d	9,9 ^d	6,7 ^f
Dziewczęta	6,3	3,6	5,8	5,9	6,0	40,6	31,7	29,5	18,4 ^c	14,9	0	0	1,3	1,3	0,0
Razem	14,0	8,4 ^c	8,1	10,9	8,6	44,4	32,4 ^b	26,7	22,5	17,2	3,4	2,2	5,4	5,5	3,1
Klasy 1 SPP															
Chłopcy	28,0 ^e	18,5 ^{ec}	15,9	24 ^d	13,4 ^b	43,9	47,3	22,5 ^a	34,4 ^c	18,1 ^a	16,6 ^d	8,9 ^{ec}	10,1 ^e	20,8 ^{cd}	20,1 ^d
Dziewczęta	13,7	6,9 ^c	18 ^b	8,1 ^b	5,5	38,5	39,3	24,6 ^b	25,5	15 ^b	1,2	1,4	2,4	4	4,9
Razem	20,8	12,6 ^b	16,9	15,3	9,5 ^c	40,7	42,9	23,5 ^a	28,8	16,5 ^a	8,7	5,1	5,9	11,7 ^c	12,5

a – $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu Chi-kwadrat - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu Chi-kwadrat - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

Tabela 26

Różne formy hazardu w okresie 12 miesięcy poprzedzających badanie – ciąg dalszy.

Klasy 7 SP	Hazard (w ostatnim roku)														
	Gra na pieniądze					Konkursy w TV opłacane telefonicznie					Inne hazardy				
	2010	2012	2014	2018	2022	2010	2012	2014	2018	2022	2010	2012	2014	2018	2022
Chłopcy	18,1 ^e	11,8	10,1	19,1 ^{cd}	8,3	14,1	6,6 ^c	7,2	5,7	1,7	12,1 ^e	5,9 ^f	9,4 ^f	12,8 ^e	1,7 ^c
Dziewczęta	7,7	6,6	6,4	5,9	6,0	16,8	7,8 ^c	5,8	4,6	1,5	2,8	1,2	1,9	3,3	3,0
Razem	13,0	9,0	8,1	12,3	7,0	15,4	7,2 ^a	6,4	5,1	1,6	7,5	3,4 ^c	5,4	7,8	2,3 ^c
Klasy 1 SPP															
Chłopcy	19,7 ^f	16,4 ^f	10,1	24,8 ^{fb}	12 ^a	19,7	8,9 ^b	4,3	6,4	3,8	13,4 ^f	12,3 ^e	9,4 ^f	14,4 ^f	13,1 ^d
Dziewczęta	10,6	7,6	7,8	13,4	5,2 ^b	16,8	11,0	6	7,4	1,7 ^b	5,0	3,4	2,4	6,7	2,3 ^c
Razem	15,2	11,9	8,8	19,2 ^a	8,6 ^a	18,0	9,9 ^b	5,2 ^c	6,8	2,7 ^b	9,0	7,8	5,5	10,3 ^c	7,8

a – $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu Chi-kwadrat - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f- $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu Chi-kwadrat - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

Tabela 27

Hazard w jakiegokolwiek formie, w okresie 12 miesięcy poprzedzających badanie.

Klasy 7 SP	Hazard w jakiegokolwiek formie (w ostatnim roku)				
	2010	2012	2014	2018	2022
Chłopcy	59,7	42,8 ^b	35,3	44 ^e	33,3
Dziewczęta	49,7	38,3 ^c	34,6	28,3	23,9
Razem	54,9	40,2 ^a	34,8	35,8	28,1
Klasy 1 SPP					
Chłopcy	65,6 ^f	58,9 ^{fc}	31,9 ^a	53,6 ^{fa}	44,3 ^d
Dziewczęta	51,6	46,2	37,7	38,3	23,4 ^a
Razem	58,4	52,0	34,9 ^a	45,2 ^b	33,9 ^a

a – $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu Chi-kwadrat - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f- $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu Chi-kwadrat - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

3.7.4. Problemy behawioralne z powodu hazardu, gier oraz nadmiernego korzystania z komputera

Ankieta zawierała trzy pytania o doświadczanie problemów z powodu hazardu, gier lub nadmiernego korzystania z komputera, takich jak np. brak czasu na ważne sprawy, sprzeczki w domu, problemy w szkole, problemy z odrabianiem na czas prac domowych, rozdrażnienie, zły nastrój, itp. W 2022 roku tego typu problemy dotyczyły ogółem 29,7% uczniów z młodszych klas i 22,1% ze starszych i nie stwierdzono tu istotnych zmian w porównaniu z 2018 rokiem (tabele 28-29). Problemy z powodu gier sygnalizowało – 17,2% uczniów z klas 7 SP i 13,5% z klas 1 SPP, a z powodu hazardu – odpowiednio 1,6% i 1,7%. W tych przypadkach także nie było istotnych zmian w czasie. Natomiast w obu podgrupach klas zmieniły się znacząco od 2018 roku odsetki uczniów mających problemy z powodu nadmiernego korzystania z komputera: wśród uczniów z klas 7 SP odnotowano wzrost z 12,3% do 21,1% ($p \leq 0,05$), a wśród uczniów z klas 1 SPP – spadek z 21,7% do 15,1% ($p \leq 0,05$).

Biorąc pod uwagę płeć uczniów, zaobserwowano jedną istotną zmianę w czasie: wzrósł odsetek dziewcząt z klas 7 SP, które sygnalizowały jakiegokolwiek problemy, z 16,4% w 2018 roku do 29,9% w ostatnich badaniach ($p \leq 0,05$). W 2022 roku, wśród uczniów z obu poziomów klas, nie stwierdzono żadnych istotnych różnic w poziomach wskaźników pomiędzy grupami dziewcząt i chłopców.

Tabela 28
Problemy z powodu hazardu, gier lub nadmiernego korzystania z komputera

	Problemy z powodu:														
	Hazardu (ostatni rok)					Gier (ostatnie 30 dni)					Korzystania z komputera (ostatnie. 30 dni)				
	2010	2012	2014	2018	2022	2010	2012	2014	2018	2022	2010	2012	2014	2018	2022
Klasy 7 SP															
Chłopcy	5,4	1,3 ^c	1,4	2,1	0,0	20,8 ^f	20,4	12,9	17	20	16,1	15,1	12,2	12,8	21,7
Dziewczęta	4,2	1,8	1,3	0	3,0	11,2	12,0	10,3	9,9	14,9	21,0	21,0	19,2	11,8	20,9
Razem	4,8	1,6 ^c	1,4	1	1,6	16,0	15,9	11,8	13,3	17,2	18,8	18,1	16,2	12,3	21,1 ^c
Klasy 1 SPP															
Chłopcy	5,7	3,4	1,4	2,4	2,9	24,8 ^d	17,8 ^f	28,3 ^c	15,2 ^c	15,7	26,8	19,2 ^e	18,1 ^f	20,8	12,8 ^c
Dziewczęta	3,7	1,4	2,4	2,7	0,6	8,1	7,6	7,2	8,1	11,6	28,6	34,5	29,9	21,5	17,6
Razem	4,7	2,4	2	2,8	1,7	16,1	12,6	16,9	11 ^c	13,5	27,3	26,5	24,8	21,7	15,1 ^c

a - $p < 0,001$; b - $p < 0,01$; c - $p < 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

^d - $p < 0,001$; ^e - $p < 0,01$; ^f - $p < 0,05$; poziom istotności dla wartości testu χ^2 - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach)

Tabela 29
Istotne problemy łącznie z powodu hazardu, gier albo korzystania z komputera

Jakiegokolwiek problemy behawioralne					
Klasy 7 SP	2010	2012	2014	2018	2022
Chłopcy	30,2	25,7	20,9	25,5	30,0
Dziewczęta	26,6	24,6	22,4	16,4	29,9^c
Razem	28,7	24,9	22	20,8	29,7
Klasy 1 SPP					
Chłopcy	40,8	26,7 ^{f b}	34,1	27,2	22,2
Dziewczęta	32,9	37,9	32,9	26,6	22,5
Razem	36,3	32,0	33,6	27,8	22,1

a - $p \leq 0,001$; b - $p \leq 0,01$; c - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu Chi-kwadrat - porównanie wskaźników w stosunku do poprzedniej edycji badań (wartości w wierszach);

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu Chi-kwadrat - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

3.7.5. Problemy internalizacyjne

W latach 2018 – 2022 roku, w klasach 7 SP znacząco wzrosły wszystkie trzy wskaźniki: duże ryzyko depresji – wzrost z 7,8% do 14,1%, negatywna samoocena zdrowia psychicznego – z 14,3% do 24,2% oraz sumaryczny wskaźnik, problemy internalizacyjne ogółem – wzrost z 18,1% do 28,9% (wszystkie zmiany istotne na poziomie $p \leq 0,05$).

W grupie klas starszych, 1 SPP, odnotowano istotny wzrost w czasie tylko jednego wskaźnika - negatywnej samooceny zdrowia psychicznego – z 26,7% do 34,1% ($p \leq 0,05$). W 2022 roku duże ryzyko depresji dotyczyło w tej grupie klas 11,5% uczniów, a problemy internalizacyjne ogółem – 35,8% uczniów (tabela 30). Niezależnie od poziomu klasy, wszystkie wskaźniki problemów

internalizacyjnych miały wyższe wartości, ponad 2 do 7 razy, wśród dziewcząt niż wśród chłopców (wszystkie różnice istotne na poziomie $p \leq 0,001$).

Tabela 30
Problemy internalizacyjne w obszarze zdrowia psychicznego

	Problemy internalizacyjne					
	Duże ryzyko depresji		Negatywna ocena własnego zdrowia psychicznego		Problemy internalizacyjne ogółem	
	2018	2022	2018	2022	2018	2022
Klasy 7 SP						
Chłopcy	4,3 ^f	3,3^d	6,4 ^d	13,3^d	9,2 ^d	15,0^d
Dziewczęta	11,2	23,9^c	21,7	34,3^c	26,3	41,8^c
Razem	7,8	14,1^c	14,3	24,2^c	18,1	28,9^c
Klasy 1 SPP						
Chłopcy	5,6 ^e	3,8^d	15,2 ^d	18,1^d	16,8 ^d	19,5^d
Dziewczęta	18,1	19,1	35,6	50,3^b	39,6	52,3^b
Razem	12,1	11,5	26,7	34,1^c	29,5	35,8

d - $p \leq 0,001$; e - $p \leq 0,01$; f - $p \leq 0,05$; poziom istotności dla wartości testu Chi-kwadrat - porównanie wskaźników dla grup chłopców i dziewcząt dla każdego poziomu klasy i każdej edycji badań z osobna (wartości w kolumnach).

Wśród chłopców, zarówno z klas młodszych jak i starszych, nie odnotowano żadnych istotnych zmian w czasie. Natomiast wśród dziewcząt z reguły występowały znaczące wzrosty w czasie wskaźników. Jedynie wśród starszych dziewcząt rozpowszechnienie dużego ryzyka depresji w 2022 roku było na podobnym poziomie, jak w 2018 roku.

3.7.6. Problemy suicydalne

Pierwszy raz uwzględniono w ankiecie problemy suicydalne – myśli samobójcze w ostatnim roku oraz próby samobójcze kiedykolwiek w życiu (tabela 30). Wśród uczniów klas 7 SP 43,8% sygnalizowało doświadczenie myśli samobójczych (w tym: 18,8% „raz lub dwa razy”, 18% „czasami” i 7% „często”), a 22% uczniów miało za sobą próby samobójcze (w tym: 11,8% „jeden raz”, 4,7% „dwa

razy” i 5,5% „trzy lub więcej razy”). W starszych klasach odsetki te wyniosły odpowiednio: 39,2% myśli „S” (w tym: 17,4% „raz lub dwa razy” i 13,2% „czasami” i 8,6% „często”) i 15% próby „S” (w tym: 7,5% „jeden raz”, 3,3% „dwa razy”, 4,2% „trzy lub więcej razy”).

Tabela 30
Problemy suicydalne 2022

	Myśli samobójcze (12 miesięcy)	Próby samobójcze (w życiu)
Klasy 7 SP	2022	2022
Chłopcy	30 ^e	8,3 ^d
Dziewczęta	55,2	34,3
Razem	43,8	21,9
Klasy 1 SPP		
Chłopcy	23,3 ^d	8,7 ^d
Dziewczęta	55,2	21,1
Razem	39,2	14,9

Niezależnie od poziomu klasy, wskaźniki problemów suicydalnych miały zdecydowanie niższe wartości wśród chłopców niż wśród dziewcząt. Myśli samobójcze charakteryzowały 30% chłopców i 55,2% dziewcząt z klas młodszych ($p \leq 0,01$) oraz analogicznie, 23,3% i 55,2% w klasach starszych ($p \leq 0,001$). Z kolei próby samobójcze w klasach młodszych były udziałem 8,3% chłopców i 34,3% dziewcząt ($p \leq 0,001$), a w klasach starszych, analogicznie, 8,7% i 21,1% ($p \leq 0,001$).

3.8. Czynniki ryzyka i chroniące

Niniejszy raport skoncentrowany jest na prezentacji rozpowszechnienia zachowań ryzykownych i innych problemów w populacji iławskich uczniów z klas siódmych SP i pierwszych SPP. Analiza czynników warunkujących problemy, szczególnie suicydalne, planowana jest w ramach publikacji w naukowym czasopiśmie („Postępy Psychiatrii i Neurologii” lub „Psychiatria Polska”).

4. PODSUMOWANIE WYNIKÓW I WNIOSKI

Wyniki ostatniej edycji badań iławskich z 2022 roku, w porównaniu z poprzednią edycją badań, wskazują na **stabilizację** poziomu, **w obu grupach wiekowych**, wskaźników opisujących używanie tytoniu oraz upijanie się alkoholem. **W klasach 1 SPP** stabilne były ponadto wskaźniki używania leków uspokajających i nasennych oraz picia wódki w ostatnich 30 dniach. W tej grupie badanych **wszystkie pozostałe wskaźniki rozpowszechnienia używania substancji psychoaktywnych znacząco spadły**. Obniżyły się także wskaźniki dostępności substancji: odsetki osób, które uczestniczyły w spotkaniach towarzyskich, gdzie pito alkohol lub używano środków narkotyzujących oraz osób twierdzących, że łatwo mogłyby kupić alkohol, gdyby tego chciały.

W porównaniu z opublikowanymi wynikami badań mokotowskich z 2020 roku [23] wśród uczniów klas 1 SPP iławskich szkół wyraźnie wyższe były odsetki palących papierosy w ostatnim roku (23,1% do 14,5%), palących codziennie (9,3% do 2,5%), oraz upijających się w okresie 30 dni poprzedzających badanie (17% do 5,4%). Podobne natomiast były odsetki uczniów pijących alkohol w ostatnich 30 dniach, używających w ostatnim roku środków narkotyzujących i leków uspokajających lub nasennych.

Wśród uczniów klas 7 SP niemal wszystkie wskaźniki rozpowszechnienia używania substancji psychoaktywnych pozostawały w 2022 roku na podobnym poziomie, jak cztery lata wcześniej. Jedynym wyjątkiem był **wzrost wartości wskaźnika używania leków uspokajających i nasennych**. Warto zauważyć, że stabilizacja dużej części wskaźników nastąpiła na bardzo niskim poziomie, 1-4%. Mamy więc do czynienia z tzw. efektem podłogi. Nawet gdyby wskaźniki spadły do 0%, testy statystyczne często nie są w stanie potwierdzić, że zmiany są znaczące. Tego typu wskaźniki dotyczyły: codziennego palenia papierosów (1,6% w 2022 r.), picia alkoholu w ostatnich 30 dniach (3,9%), picia w tym okresie piwa, wina i wódki (0,8% do 2,3%), upijania się (wskaźnik subiektywny - 3,9%, obiektywny -1,6%), używania środków narkotyzujących w ostatnim

roku (1,6%) oraz częstego ich używania (0%), a także używania dopalaczy (1,6%).

Warto zwrócić uwagę na wysokie odsetki abstynentów alkoholowych, tj. uczniów niepijących alkoholu w 2022 roku. W klasach 7 SP była to znakomita większość - 80%, a w klasach 1 SPP – blisko połowa - 48% stanowili abstynenci. Ponadto niemal wszystkie wskaźniki rozpowszechnienia picia alkoholu oraz używania środków narkotyzujących osiągnęły najniższe wartości w całej, ponad 20-letniej historii badań ławskich.

W zakresie innych zachowań ryzykownych analizowano wskaźniki (ponad 20) dotyczące przemocy, zachowań sprzecznych z prawem (wykroczeń), hazardu oraz istotnych problemów wynikających z hazardu, nadmiernego korzystania z gier i komputera, używanego w innych celach niż gry.

W relacji do wyników badań z 2018 roku, w klasach 7 SP ogromna większość wskaźników pozostała na niezmiennym znacząco poziomie. W 2022 roku było w tych klasach ogółem 38% sprawców przemocy fizycznej lub psychicznej wobec innych uczniów, 43% sprawców wykroczeń, w tym największy odsetek dotyczył drobnych kradzieży (35%), a osoby doświadczające istotnych problemów z nadmiernego korzystania z gier, komputera lub hazardu stanowiły ok. 30% tej badanej podgrupy. Istotne statystycznie zmiany były następujące. Wzrósł odsetek ofiar nękania przy pomocy telefonów lub internetu (e-stalking), natomiast zmniejszył się odsetek ofiar przemocy szkolnej. Ponadto zwiększył się odsetek uczniów doświadczających istotnych problemów z powodu nadmiernego korzystania z komputera.

W klasach 1 SPP w ławie większość wskaźników opisujących inne problemy behawioralne istotnie obniżyła się w okresie czterech lat. Spadły odsetki sprawców przemocy ogółem do 28% w 2022 roku, a w tym agresji fizycznej, e-stalkingu oraz częstej przemocy szkolnej (wśród chłopców). Zmniejszył się odsetek ofiar przemocy szkolnej (do 9%), natomiast odsetek ofiar e-stalkingu pozostał na podobnym poziomie, jak w 2018 roku (25%). Zmniejszyły się istotnie odsetki sprawców wykroczeń ogółem do 38% w 2022 roku, a w tym sprawców wandalizmu – do 10%, cztery pozostałe wskaźniki różnych wykroczeń pozostały bez istotnych

zmian. Obniżył się także poziom ogólnego wskaźnika uprawiania hazardu do 34%, a w tym spadły odsetki uczniów uczestniczących w grach na pieniądze, LOTTO, konkursach TV oraz korzystających z automatów do gier hazardowych. Ogólny wskaźnik problemów z powodu hazardu, gier lub korzystania z komputera pozostał na niezmiennym istotnie poziomie – 22%, niemniej odnotowano spadek jednej składowej: obniżył się istotnie odsetek uczniów doświadczających problemów z powodu nadmiernego korzystania z komputera.

W badaniach mokotowskich uczniów klas 1 SPP z 2020 roku wskaźnik wandalizmu (7,2%) był na podobnym poziomie, jak w badaniach iławskich 2022 (9,5%). Wyższe w badaniach iławskich były wskaźniki dotyczące drobnych kradzieży (29% do 18%) oraz agresji fizycznej (21% do 12%). Natomiast niższy w badaniach iławskich był wskaźnik przemocy szkolnej (3,9% do 11,4%). Rozpowszechnienie hazardu było prawie dwukrotnie większe wśród młodzieży iławskiej (34%) niż warszawskiej (18%). W szczególności różnice dotyczyły gry w LOTTO oraz zakładów bukmacherskich.

Wyniki badań iławskich z 2022 roku pokazały pogorszenie się stanu zdrowia psychicznego młodzieży z obu poziomów klas. W porównaniu z 2018 rokiem, w klasach 7 SP znacząco wzrosły wskaźniki dużego ryzyka depresji, złego samopoczucia psychicznego, a także istotnie wzrósł sumaryczny wskaźnik problemów internalizacyjnych. W grupie klas 1 SPP zwiększyły się znacząco odsetki młodzieży doświadczającej złego samopoczucia psychicznego. Te niekorzystne zmiany, prawdopodobnie wzmocnione jeszcze w wyniku pandemii SARS-Cov-2 [8], dotknęły głównie dziewcząt z obu poziomów klas. Jednocześnie, jak opisano wyżej, zidentyfikowano tendencje do stabilizacji lub ograniczenia (szczególnie w starszych klasach) zaangażowania młodzieży w zachowania ryzykowne. Tego typu prawidłowości zidentyfikowano także w badaniach mokotowskich [9-10].

Szczegółnej uwagi wymaga fakt, że stosunkowo duża część młodzieży iławskiej potwierdziła w ankiecie doświadczanie myśli samobójczych i podejmowanie prób samobójczych. Na przykład w badaniach iławskich, w

klasach 1 SPP w 2022 roku, wskaźnik myśli samobójczych wyniósł ok. 34%, a w badaniach mokotowskich ten sam wskaźnik w 2020 roku osiągnął ok. 25%. Skala problemów suicydalnych wydaje się więc większa w populacji młodzieży iławskiej niż warszawskiej. O dużej wadze tych problemów świadczą wysokie odsetki uczniów, którzy podejmowali w swoim życiu próby samobójcze. Przypomnijmy, w klasach młodszych było to 22%, a w starszych – 15%, przy czym wielokrotne próby samobójcze były udziałem, odpowiednio, ok. 10% i 8% badanych uczniów.

Na koniec, kilka słów komentarza wymaga zmiana struktury wiekowej badanej populacji, jaka wynikała z reform przeprowadzonych w systemie edukacji. Trudno jest w pełni ocenić wpływ tych zmian na prezentowane w niniejszym raporcie oszacowania. Można natomiast przyjrzeć się wartościom wskaźników w zależności od wieku uczniów (tabele 31-32).

Z danych zawartych w tabelach wynika, że poziom wskaźników dotyczących używania substancji psychoaktywnych, w obrębie każdego z dwu poziomów klas, z reguły był niższy wśród młodszych rocznikowo uczniów niż wśród uczniów starszych. W konsekwencji prezentowane w raporcie oszacowania są zaniżone, a

Tabela 31

Różnice w oszacowaniach wybranych wskaźników ze względu na wiek uczniów

	Używanie substancji (wybrane wskaźniki)									
	Tytoń codzienne		Alkohol 30 dni		Upicie się 30dni		Upicie 30 dni BAC ≥ 0,8 ‰		Narkotyki ostatni rok	
	2018	2022	2018	2022	2018	2022	2018	2022	2018	2022
Klasy 7 SP całość	2,4	1,6	9,2	3,9	6,1	3,9	3,4	1,6	3,1	1,6
Co najmniej 13 lat	2,1	3,8	10,3	7,5	6,8	7,5	3,8	3,8	3,4	1,9
Młodszy niż 13 lat	3,4	0	3,4	1,3	3,4	1,3	1,7	0	1,7	1,3
Klasy 1 SPP całość	11,0	13,4	36,7	26,1	22,1	17,0	18,5	16,5	15,3	9,1
Co najmniej 15 lat	11,2	16,9	36,9	28,9	21,9	19,1	18,5	19,9	16,5	9,6
Młodszy niż 15 lat	5,6	8,1*	33,3	21,6*	22,2	14,1	16,7	11,7*	0	8,5

*- oznaczono istotne statystycznie różnice w oszacowaniach wskaźników pomiędzy grupami młodszych (tzw. pokolenie „sześciolatek”) i starszych

uczniów, w obrębie każdego z dwu poziomów klas.

Tabela 32

Różnice w oszacowaniach wybranych wskaźników ze względu na wiek uczniów - c.d.

	Inne problemy (wybrane wskaźniki)									
	Sprawcy przemocy		Wykroczenia		Hazard		Wysokie ryzyko depresji		Złe psych. samopoczucie	
	2018	2022	2018	2022	2018	2022	2018	2022	2018	2022
Klasy 7 SP całość	34,1	38,3	41,6	43	35,8	28,1	7,8	14,1	14,3	24,2
Co najmniej 13 lat	35,5	39,6	44	47,2	38,5	26,4	8,1	18,9	14,5	26,4
Młodszy niż 13 lat	27,6	37,3	31	40	25,9	29,3	6,9	10,7	12,1	22,7
Klasy 1 SPP całość	45,6	27,9	47,3	37,9	45,2	33,9	12,1	11,5	26,7	34,1
Co najmniej 15 lat	45,4	27,2	45,9	37,3	45,8	34,6	11,5	10,3	27,3	33,1
Młodszy niż 15 lat	44,4	28,6	44,4	38,9	33,3	32,9	16,7	13,1	22,2	35,3

wyraźne różnice dotyczyły codziennego używania tytoniu, picia alkoholu oraz upijania się. W przypadku pozostałych wskaźników nie stwierdzono statystycznie istotnych różnic pomiędzy młodszymi a starszymi rocznikowo uczniami, zarówno w klasach 7 SP jak i 1 SPP.

Wnioski

- ✦ Aby utrzymać zaobserwowane, korzystne tendencje do stabilizacji na bardzo niskim poziomie (w klasach 7 SP) oraz ograniczenia (w klasach 1 SPP) używania substancji psychoaktywnych, potrzeba systematycznej implementacji skutecznych programów profilaktycznych w klasach 4-6 SP. Szczególnie, że w klasach 1 SPP w ławie odnotowano wyższe wskaźniki rozpowszechnienia używania tytoniu oraz upijania się, niż w badaniach mokotowskich. Warto w tych oddziaływaniach uwzględnić aspekt używania leków uspokajających i nasennych, z powodu zaobserwowanych tendencji wzrostowych w klasach 7 SP.
- ✦ Wydaje się także możliwe utrzymanie rozpowszechnienia środków narkotyzujących na aktualnym, względnie niskim poziomie. Potrzeba w tym zakresie kontynuacji wysiłków Policji w celu ograniczania nielegalnego handlu marihuaną i nowymi substancjami psychoaktywnymi.

- ⤴ Potrzebne są także wczesne działania zapobiegające innym problemom behawioralnym: wykroczeniom (szczególnie drobne kradzieże), agresji fizycznej, uporczywemu nękananiu („e-stalking”, „cyber-przemoc”) oraz problemom z powodu nadmiernego korzystanie z gier lub komputera używanego do innych celów niż gry.
- ⤴ W planowaniu działań profilaktycznych konieczne należy uwzględnić pogarszanie się stanu zdrowia psychicznego młodzieży, a także wysokie odsetki osób doświadczających myśli samobójczych oraz mających za sobą nieudane próby samobójcze. Sugeruje to pilną potrzebę:
 - ⤴ wprowadzania (od 6 klas SP) skutecznych programów (o udokumentowanych efektach), zapobiegających depresji i samobójstwom wśród młodzieży [34],
 - ⤴ poszerzenia dostępności oferty pomocy psychologicznej, a szczególnie konsultacji/ leczenia w ramach pediatrycznej opieki psychiatrycznej.

6. PIŚMIENNICTWO

1. Bobrowski K (2003) Badania epidemiologiczne a kierunki rozwoju lokalnej strategii profilaktyki używania substancji psychoaktywnych. Badania ławskie. *Alkoholizm i Narkomania*, 1-2 (16), 39-56.
2. Bobrowski K (2003) Sposoby spędzania wolnego czasu przez młodzież, a używanie substancji psychoaktywnych. *Medycyna Wieku Rozwojowego*, t. VII (1) 2, 91-104.
3. Bobrowski K (2007) Zmiany w rozpowszechnieniu używania substancji psychoaktywnych wśród gimnazjalistów w latach 2001-2005. Zagadkowe wyniki w ławie. *Alkoholizm i Narkomania*, 2(20), 133-150.
4. Bobrowski K (2012) Rozpowszechnienie używania substancji psychoaktywnych wśród młodzieży gimnazjalnej w ławie, 2001–2005–2010. *Alkoholizm i Narkomania*, 1(25), 37-56.
5. Bobrowski K (2017) Trendy w rozpowszechnianiu używania substancji psychoaktywnych wśród ławskich gimnazjalistów w latach 2001–2014 na tle wyników innych badań. Trends in the prevalence of psychoactive substance use among ława’s junior high school students in 2001–2014 on the background of other surveys results. *Alcohol Drug Addict*; 4(30): 223–248. DOI: <https://doi.org/10.5114/ain.2017.73875>
6. Bobrowski K (2019) *Raport z VI-tej edycji badań ankietowych rozpowszechnienia używania substancji psychoaktywnych oraz innych zachowań ryzykownych, a także zaburzeń zdrowia psychicznego wśród młodzieży ławskiej 2018*. Warszawa: Instytut Psychiatrii i Neurologii. <http://osrodek.ilawa.pl/images/PDF/Raport-2018.pdf>
7. Bobrowski KJ, Ostaszewski K (2022) Czynniki ryzyka i chroniące związane z internalizacyjnymi i eksternalizacyjnymi problemami zdrowia psychicznego 13–15-letniej młodzieży. Risk and protective factors associated with internalizing and externalizing mental health problems among 13–15-year-old youth. *Psychiatr. Pol*; 56(5): 1033–1048. <https://doi.org/10.12740/PP/139519>
8. Bobrowski KJ, Ostaszewski K, Pisarska A, Greń J. Psychosocial and pandemic determinants of psychoactive substance use by adolescents aged 14-15. Mokotów study 2020. *Alcoholism and Drug Addiction/Alkoholizm i Narkomania*. 2022;35(2):93-112. <https://doi:10.5114/ain.2022.121331>
9. Bobrowski K. Zdrowie psychiczne 14–15-letniej młodzieży. Badania mokotowskie 2020. *III Ogólnopolska Konferencja „Uzależnienia – Polityka, Nauka, Praktyka. Profilaktyka ryzykownych zachowań”*. Warszawa, 6–8 września 2021 r.
10. Bobrowski K, Ostaszewski K, Pisarska A. Zdrowie psychiczne warszawskich gimnazjalistów. Badania mokotowskie 2004–2016 [Mental health of Warsaw middle school students. Mokotow Study 2004-2016]. *Psychiatr Pol*. 2021; 55(1): 127-43. DOI: <https://doi.org/10.12740/PP/OnlineFirst/112215>
11. Ostaszewski K, Bobrowski K, Borucka A, Okulicz – Kozaryn K, Pisarska A, Biechowska D i wsp (2017) *Monitorowanie zachowań ryzykownych, zachowań nałogowych i problemów zdrowia psychicznego 15-letniej młodzieży. Badania mokotowskie 2004–2016*.

Badania ukraińskie, obwód lwowski 2016. Warszawa: Instytut Psychiatrii i Neurologii. https://ipin.edu.pl/wp-content/uploads/2019/06/Badanie_mokotowskie_2017_-_odd.pdf

12. Wolniewicz-Grzelak B. (1985): Badania ankietowe nad spożywaniem alkoholu przez uczniów szkół ponadpodstawowych Mokotowa w 1984 roku i niektóre problemy metodologiczne. *Biuletyn Instytutu Psychoneurologicznego*, 4(60), 65-85
13. Wolniewicz-Grzelak B., Ostaszewski K. (1987): Rozpowszechnienie używania różnych substancji uzależniających przez uczniów szkół ponadpodstawowych warszawskiej dzielnicy Mokotów. *Zeszyty Problemowe Narkomanii. Zeszyt 2. Towarzystwo Zapobiegania Narkomanii.* Warszawa, 83-87
14. Wolniewicz-Grzelak B. (1990): Zmiany w spożywaniu przez młodzież napojów alkoholowych. *Badania mokotowskie z 1984 i 1988 roku. Alkoholizm i Narkomania Zima 1990*, Warszawa, 113-132
15. Wolniewicz-Grzelak B. (1995): Badanie picia napojów alkoholowych przez młodzież arkuszem "Piwo-Wino-Wódka". *Alkoholizm i Narkomania*, 2/19, Warszawa, 117-12.
16. Kolbowska A. Konsumpcja substancji psychoaktywnych przez młodzież szkolną. *Serwis Informacyjny Narkomania*, 2009; 1(45), 33-41. <http://www.narkomania.org.pl/czytelnia/konsumpcja-substancji-psychoaktywnych-przez-mlodziez-szkolna/> [accessed 27.09.17].
17. Sierosławski J. (1997): Używanie narkotyków przez młodzież szkolną. Wyniki ogólnopolskich badań ankietowych. *Serwis Informacyjny Narkomania*. 1(6), 13-27
18. Adlaf E.M., Pagila A. (2001) The mental health-being of Ontario students. Findings from the OSDUS 1991-1999, Centre for Addiction and Mental Health, Ontario
19. Paglia-Boak A, Mann RE, Adlaf EM, Beitchman JH, Wolfe D, Rehm J (2010) The Mental Health and Well-Being of Ontario Students. Findings from the OSDUS 1991–2009. CAMH Research Document Series No. 29, Toronto: Centre for Addiction and Mental Health
20. Pyżalski J (2010): Agresja elektroniczna wśród 15-latków w Polsce, [w:] Okulicz-Kozaryn K, Ostaszewski K: Promocja zdrowia psychicznego. *Badania i działania w Polsce. Część druga*, Warszawa: IPiN, 159-172
21. Radloff L. The CES-D Scale: A self-report depression for research in general population. *Appl Psychol Measur* 1977; 1(3): 385-401. <https://doi.org/10.1177/014662167700100306>
22. Centers for Disease Control and Prevention: Measuring Healthy Days: Population assessment of health-related quality of life. Atlanta Georgia CDC 2000. <http://www.cdc.gov/hrqol/>
23. Ostaszewski K (2022) Zachowania ryzykowne polskich nastolatków. [w:] M. Sajkowska, R. Szredzińska (red.) *Dzieci się liczą 2022. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce.* Warszawa: Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę:180-97. <https://fdds.pl/Resources/Persistent/b/1/7/a/b17a9dd27861e3bce45feb1c10fe1002316cc5a4/Dzieci%20si%C4%99%20licz%C4%85%202022%20-%20Zachowania%20ryzykowne.pdf>
24. Ostaszewski K, Pisarska A, Bobrowski K, Greń J. Polish youth with limited family support: externalizing and internalizing problems. In: S. Mozes and M, Israelashvili (eds) *Youth without family to lean on : global challenges and local interventions.* New York, NY : Routledge, 2023: 318-331.
25. Frączek A, Stępień E (1991) *Kwestionariusz Ty i Zdrowie.* Warszawa: Instytut Psychiatrii i Neurologii
26. National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism (NIAAA). Drinking Levels Defined. <https://www.niaaa.nih.gov/alcohol-health/overview-alcohol-consumption> [accessed 27.09.17].
27. White AM, Kraus CL, McCracken LA, Swartzwelder HS. Do college students drink more than they think? Use of a free-pour paradigm to determine how college students define standard drinks. *Alcohol Clin Exp Res* 2003; 27: 1750-6. <http://dx.doi.org/10.1097/01ALC.0000095866.17973.AF> [Accessed: 27.09.2017].
28. Donovan JE. Estimated blood alcohol concentrations for child and adolescent drinking and their implications for screening instruments. *Pediatrics* 2009; 123(6): e975-81. <http://dx.doi.org/10.1542/peds.2008-0027> [Accessed: 27.09.2017].
29. Hustad JTP & Carey KB. Using calculations to estimate blood alcohol concentrations for naturally occurring drinking episodes: a validity study. *J Stud Alcohol Drugs* January 2005; 130-8. DOI: 10.15288/jsa.2005.66.130

30. Posey D, Mozayani A. The estimation of blood alcohol concentration: Widmark revisited. *Forensic Sci Med Pathol* 2007; 3(1): 33-9. <https://link.springer.com/content/pdf/10.1385%2FFSMP%3A3%3A1%3A33.pdf> [Accessed: 27.09.2017].
31. Kulikowski P, Kostowski W. Alkohol etylowy i inne alkohole. In: Kulikowski P, Kostowski W (eds.). *Farmakologia. Podstawy farmakoterapii. Podręcznik dla studentów medycyny*. Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich; 1985, 319-34.
32. Sierosławski J (2020) Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną. Raport z ogólnopolskich badań ankietowych zrealizowanych w 2019 r. Europejski program badań ankietowych w szkołach ESPAD. Warszawa: Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Instytut Psychiatrii i Neurologii. https://www.cinn.gov.pl/portal?id=15&res_id=1880417
33. Sierosławski J, Bukowska B. Substancje psychoaktywne. Postawy i zachowania. Raport z badań ankietowych zrealizowanych w Łodzi w 2004 r. Warszawa: Instytut Psychiatrii i Neurologii; 2004. http://bip.uml.lodz.pl/_plik.php?id=1653 [Accessed: 27.09.2017].
34. Schilling EA, Martha Lawless M, Buchanan L, Aseltine RH. (2014). "Signs of Suicide" Shows Promise as a Middle School Suicide Prevention Program. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 6(44), 653-667. <https://doi.org/10.1111/sltb.12097>